

Monitor Detailhandel Noord-Holland 2018

Augustus 2018

DETAILHA

INHOUD

3 | Managementsamenvatting

4 | 1 Inleiding

6 | 2 Werkgelegenheid

- 7 | Verdeling banen
- 7 | Ontwikkeling banen
- 8 | Aandeel banen via postorder en internet
- 8 | Aandeel fulltime en parttime banen
- 9 | Aandeel banen per 1.000 m² wvo

10 | 3 Aanbod en leegstand

- 11 | Ontwikkeling winkelaanbod
- 12 | Ontwikkeling leegstand
- 13 | Ontwikkeling leegstand per deelregio
- 14 | Ontwikkeling leegstand per gemeente
- 14 | Branchering per regio
- 15 | De winkelgebieden groter dan 15.000 m²

17 | 4 Toekomstbestendigheid

- 18 | Retail Risk Index
- 19 | Toekomstbestendige winkelcentra
- 19 | Minder toekomstbestendige winkelcentra
- 20 | Bevolking
- 21 | Bevolkingsprognose

23 | 5 Planvoorraad

- 24 | Aanpak
- 24 | Omvang planvoorraad
- 25 | Ontwikkeling planvoorraad

26 | Bijlagen

- 27 | Tabel B.1 Winkelgebieden groter dan 15.000 m² Noord-Holland (inclusief leegstand)
- 29 | Tabel B.2 Winkelgebieden groter dan 3.000 m² en kleiner dan 15.000 m² in Noord-Holland (inclusief leegstand)
- 35 | Tabel B.3 Leegstandspercentage gemeenten Noord-Holland. Leegstand 2005 en 2018 in m² wvo en aantal winkelverkooppunten
- 36 | Tabel B.4 Locatus Retail Risk Index per winkelgebied in percentage per klasse
- 40 | Tabel B.5 Planvoorraad deelregios Noord-Holland in 2016, 2018

MANAGEMENTSAMENVATTING

WERKGELEGENHEID DETAILHANDEL

- In Noord-Holland zijn 145.520 banen in de detailhandel, 9% van de werkgelegenheid. De werkgelegenheid in de detailhandel is toegenomen met 4.850 banen (+4,3%). De flexibilisering van de detailhandel (meer parttime, minder fulltime banen) neemt verder toe. De groei is ook zichtbaar in het aantal banen per 1.000 vierkante meter winkelvloeroppervlakte (van 33 naar 35), een belangrijke economische indicator voor detailhandel.
- De toename werkgelegenheid is met name zichtbaar in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden; een derde van de gemeenten had te maken met een lichte krimp.
- Het aandeel banen in postorder en internet binnen de detailhandel nam toe tot 8% van de totale werkgelegenheid.

WINKELAANBOD EN LEEGSTAND

- Het aantal verkooppunten in Noord-Holland blijft dalen tot 16.567 winkels. Het aantal vierkante meter winkelvloeroppervlakte neemt weer toe en is met 4,3 miljoen op het niveau van 2016.
- De leegstand in Noord-Holland neemt af van 6,2% naar 5,8%. Dit is onder het landelijke gemiddelde van 7,2%.
- Er blijven grote verschillen in leegstand tussen de regio's en gemeenten. Zo zijn er regio's met relatief grote leegstand (IJmond 12%, Gooi en Vechtstreek en Kop van Noord-Holland 7%) en regio's met relatief kleine leegstand (Amstelland-Meerlanden en Amsterdam 4%). Van de gemeenten heeft Beverwijk met 21% de hoogste leegstand en Beemster met 0% de laagste.
- De leegstand daalt met name in centrumgebieden en deels op PDV-locaties, maar stijgt in een aantal grotere wijkcentra.

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

- De toekomstbestendigheid van winkelgebieden in Noord Holland is in kaart gebracht op basis van het huidige risicoprofiel van de centra (de Retail Risk Index) en de verwachte bevolkingsontwikkeling. Een aantal kleine kernen en buurtcentra in de provincie staan er relatief goed voor, zoals Zwaagdijk, Hoogwoud, Obdam en Edam. Ook buurtwinkelcentra als IJburg, Seinhorst en Weidevenne zijn zeer toekomstbestendig.
- Vooral enkele centrumgebieden in middelgrote centra (Bussum, Beverwijk) en enkele (Amsterdamse) wijkcentra lijken minder toekomstbestendig op basis van de Retail Risk Index. Dit geldt ook voor de grotere centra van Alkmaar, Hoorn en Den Helder.
- In vrijwel de gehele provincie zal dankzij de bevolkingsgroei de behoefte aan detailhandel groeien, en in de Kop van Noord-Holland stabiliseren.
- De totale omvang van detailhandelsplannen in Noord-Holland neemt ten opzichte van 2017 af tot 644.346 m² in 2018. Daarmee is de totale planvoorraad terug op het niveau van 2016. De planvoorraad is het grootste in Amsterdam, Zaanstreek-Waterland en de Kop van Noord-Holland.

SAMENVATTEND BEELD

In Noord-Holland is de werkgelegenheid in de detailhandel afgelopen jaar toegenomen en de winkelleegstand is afgenomen. De leegstand ligt dan ook onder het Nederlandse gemiddelde. Ook de toekomstbestendigheid van de winkelcentra is in deze monitor in beeld gebracht. Er is sprake van een vitale en dynamische detailhandelsstructuur in Noord-Holland, maar er zijn verschillen tussen de regio's en die verschillen nemen toe. Ook liggen er voor een aantal middelgrote gemeenten en specifieke wijkwinkelcentra opgaven om de vitaliteit en toekomstbestendigheid zeker te stellen. De totale planvoorraad is gelijk gebleven, maar is nog onevenwichtig verdeeld over de regio's als gekeken wordt naar (voorkomen van) leegstand en bevolkingsontwikkeling.

INLEIDING

De provincie Noord-Holland hecht belang aan het delen van informatie en kennis. Op het gebied van detailhandel vindt de provincie het belangrijk dat er bovenregionaal informatie over de ontwikkelingen in de detailhandel wordt verzameld en gedeeld. Voorliggende detailhandelsmonitor betreft de derde editie.

Detailhandelsbeleid Provincie Noord-Holland 2015-2020

De provincie Noord-Holland zet zich in om de detailhandelsstructuur in Noord-Holland te versterken. De beleidsdoelen zijn vastgelegd in de Detailhandelsbeleid 2015-2020. Daarin is detailhandel niet uitsluitend een ruimte vragende sector, maar wordt ook het maatschappelijke en economische belang van detailhandel onderkent. Hier staat de regionale afstemming centraal, met de provincie als regisseur. Dit voornemen is omgezet in zes beleidsdoelen:

- 1 Prioriteit geven aan hoofdwinkelgebieden;
- 2 Voorkomen van extra leegstand;
- 3 Internet-afhaalpunten bij voorkeur situeren in bestaande winkelcentra;
- 4 Een vitale, dynamische en concurrerende detailhandelsstructuur, ruimte geven aan kwaliteit;
- 5 Primaire detailhandel bereikbaar op een aanvaardbare afstand;
- 6 Detailhandel die bijdraagt aan aantrekkelijke binnensteden.

Deze monitor richt zich op beleidsdoelen waar monitoring mogelijk is en een bijdrage levert aan de beleidsdoelstellingen. Dit geldt voornamelijk voor de doelstellingen 2 (voorkomen van extra leegstand) en 4 (een vitale, dynamische en concurrerende detailhandelsstructuur).

In het detailhandelsbeleid 2015-2020 is aangegeven dat de provincie jaarlijks investeert in een detailhandelsmonitor om zo het evenwicht tussen vraag en aanbod in beeld te brengen. Deze kennis en informatie is ook nodig voor het goed functioneren van de Regionale Adviescommissies Detailhandel. Deze monitor is tevens een instrument ter kennisdeling als aanvulling op het minder frequente koopstromenonderzoek en marktruimteonderzoek detailhandel.

Totstandkoming Monitor 2018

Bij de uitvoering van dit onderzoek is de huidige situatie in de regio in beeld gebracht aan de hand van een uitgebreide inhoudelijke analyse van vraag en aanbod door middel van beschikbaar cijfermateriaal van LISA en Locatus. Om zicht te krijgen op de huidige situatie en mogelijke toekomstige veranderingen (planvorming), zijn alle gemeenten binnen de regio's gevraagd de beschikbare data over beschikbaar aanbod en plannen te actualiseren.

Daarnaast richt deze monitor zich dit jaar ook op de toekomstbestendigheid van winkelgebieden. Dit wordt behandeld in hoofdstuk 4, Toekomstbestendigheid. Hierin wordt naast de bevolkingsgroei ook gekeken naar Retail Risk Index (RRI), een risicoprofiel van winkels en winkelgebieden in de provincie.

In deze monitor treft u de situatie in 2017-2018 aan voor de provincie Noord-Holland op het gebied van werkgelegenheid (hoofdstuk 2), winkelaanbod en leegstand (hoofdstuk 3), toekomstbestendigheid (hoofdstuk 4) en planvoorraad (hoofdstuk 5). Peildatum voor de werkgelegenheid is op basis van LISA cijfers april 2017. De peildatum voor de Retail Risk Index is juli 2018; de planvoorraad is gemeten in april 2018. Voor de historische tijdreeksen winkelaanbod en leegstand is de peildatum 1 januari 2018.

De resultaten zijn veelal gerapporteerd op het niveau van de regio's, deelregio's¹⁾ en gemeenten, afhankelijk van het schaalniveau waarop de relevante ontwikkelingen zich voordoen. In een separaat Excelbestand zijn de onderzoeksgegevens op het niveau van de winkelgebieden en gemeenten voorhanden.

¹⁾ Regio's: Noord-Holland Zuid: Amstelland-Meerlanden, Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, IJmond, Zaanstreek-Waterland en Zuid-Kennemerland. Noord-Holland Noord: Kop van Noord-Holland, Regio Alkmaar, West-Friesland.

WERKGELEGENHEID

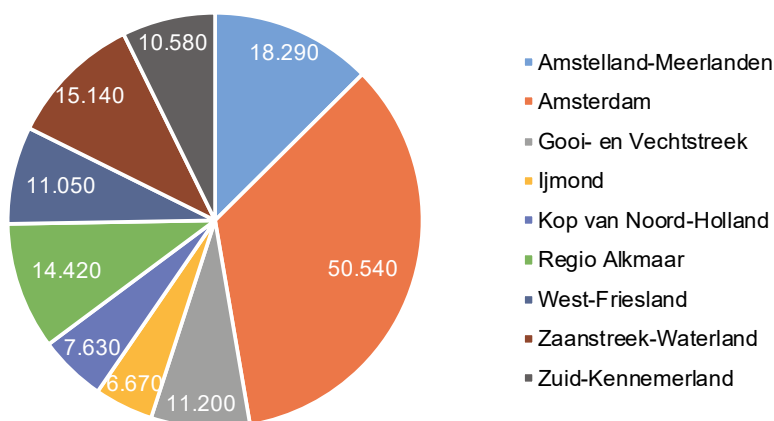

Dit hoofdstuk beschrijft de werkgelegenheid in de detailhandel volgens de cijfers van LISA. De werkgelegenheid in de detailhandel neemt weer toe. Dit is voornamelijk dankzij de groei van het aantal parttimebanen in de detailhandel. Sinds 2014 groeit ook het aantal banen per vierkante meter weer, een belangrijk economische indicator voor de detailhandel.

VERDELING BANEN

Er zijn 1.536.260 banen in Noord-Holland. Daarvan waren er 145.520 banen in de detailhandel. Dit betekent dat het aandeel banen in de detailhandel 9% bedraagt van het totaal aantal banen in Noord-Holland. In Noord-Holland Noord zorgt de detailhandel voor relatief veel werkgelegenheid: 12%. In Noord-Holland Zuid is dat gemiddeld 9%. De verschillen tussen gemeenten zijn groter. Zo werkt in Heemskerk maar liefst 18% in de detailhandel terwijl in Haarlemmermeer slechts 6% in deze sector werkt. Figuur 2.1 geeft een verdeling van het totaal aantal banen per regio. Hieruit blijkt dat de regio's Amsterdam en Amstelland-Meerlanden in 2016 de meeste banen in detailhandel hebben.

Figuur 2.1 | Aantal banen detailhandel per regio

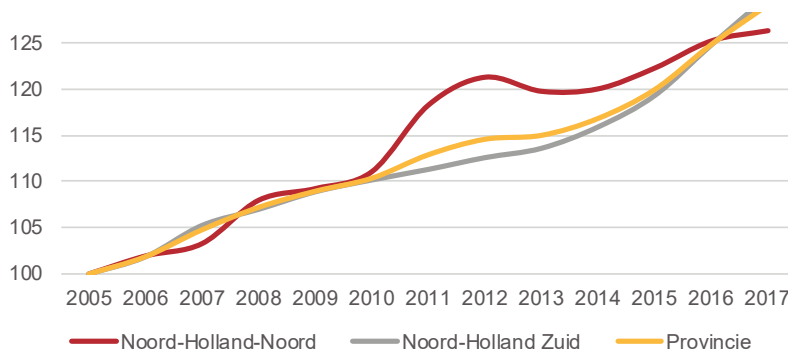

Bron: LISA 2017, Provincie Noord-Holland.

ONTWIKKELING BANEN

In 2016 nam het aantal banen in de detailhandel toe met 4.850 banen. Dit past in de trend van een vrij stabiele groei die provinciebreed heeft plaatsgevonden tussen 2005 en 2016. In figuur 2.2 is de ontwikkeling van het aantal banen in de detailhandel geïndexeerd weergegeven per regio. De groei van het aantal banen in Noord-Holland Noord tijdens de crisis is sinds 2016 wat gestagneerd.

Figuur 2.2 | Ontwikkeling aantal banen in de detailhandel

Bron: LISA 2005-2017, Provincie Noord-Holland.

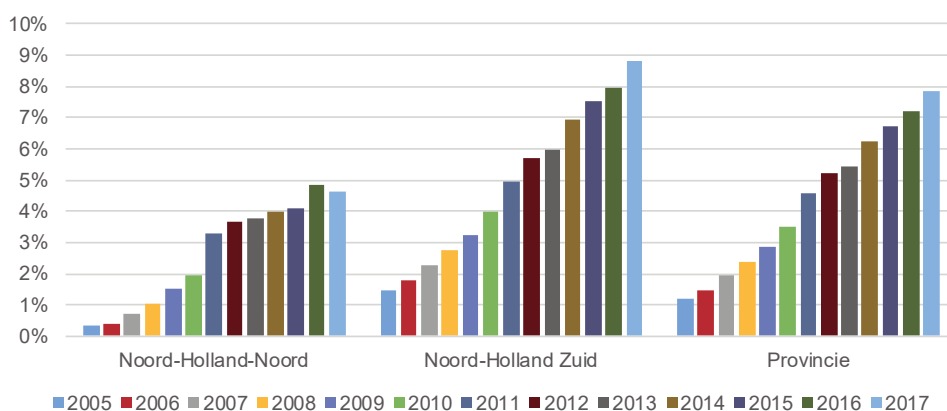
De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de detailhandel is wel ongelijk verdeeld over de deelregio's. In de deelregio Amsterdam (+3.110 banen) groeide het aantal banen in de detailhandel in 2016 het sterkst. Daarnaast is er sprake van een sterke groei in Amstelland-Meerlanden (+1.590 banen), waarvan met name in Diemen (+350 banen), Amstelveen (+410 banen) en Haarlemmermeer (+680 banen). Bij een derde van de Noord-Hollandse gemeenten was in 2016 juist sprake van een lichte afname van de werkgelegenheid; onder meer in Edam-Volendam, Heerhugowaard en Hoorn (-60 banen) en Castricum, Bergen en Purmerend (-50 banen).

AANDEEL BANEN VIA POSTORDER EN INTERNET

Internetaankopen worden steeds belangrijker voor de detailhandel. Het aandeel banen in de detailhandel via postorder en internet (SBI 47.91) steeg van circa 1% in 2005 tot ruim 8% in 2017. In Noord-Holland Zuid is het aandeel banen verviervoudigd sinds 2005: van 1% tot 8% in 2017. In Noord-Holland Noord is er juist een lichte daling in het aandeel banen via postorder/internet sinds 2016.

De groei in werkgelegenheid bij postorder en internet afgelopen jaar is vrijwel geheel toe te schrijven aan Amsterdam (+1.260 banen). In alle andere Noord-Hollandse gemeenten gezamenlijk was er sprake een groei van in totaal 25 banen in 2016.

Figuur 2.3 | Aandeel banen in detailhandel via postorder/internet per jaar

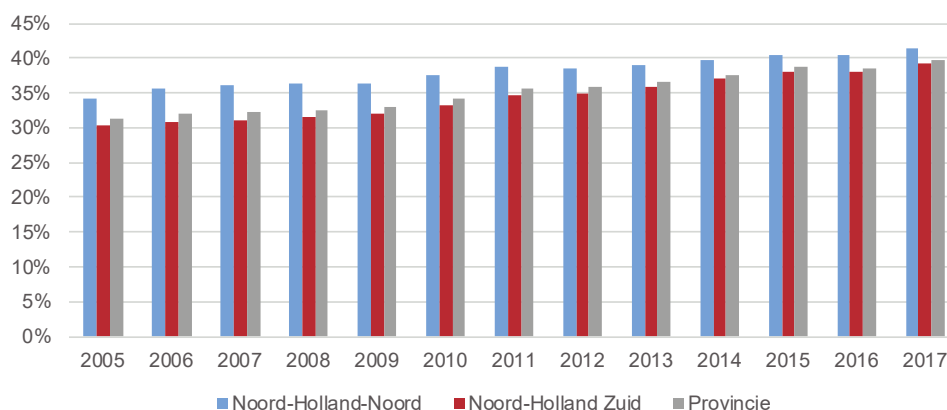

Bron: LISA 2005-2017, Provincie Noord-Holland.

AANDEEL FULLTIME EN PARTTIME BANEN

In de detailhandel groeit al jarenlang het aandeel parttimebanen²⁾ ten opzichte van het aandeel fulltimebanen. In de provincie Noord-Holland is het aandeel parttimebanen bijna 10% gestegen tot 40% in 2017. Het resultaat is dat het aandeel fulltimebanen daarmee is afgenomen tot 60%. Het steeds groter wordend aandeel in parttimebanen is het gevolg van de flexibilisering van de detailhandel. Dit is ook na de crisis niet afgenomen. Na jarenlange groei is het aandeel parttimebanen in Noord-Holland gestagneerd. In Noord-Holland Zuid groeien de parttimebanen door tot een aandeel van 39% van alle banen in detailhandel in die regio.

Figuur 2.4 | Ontwikkeling aandeel parttime banen in detailhandel

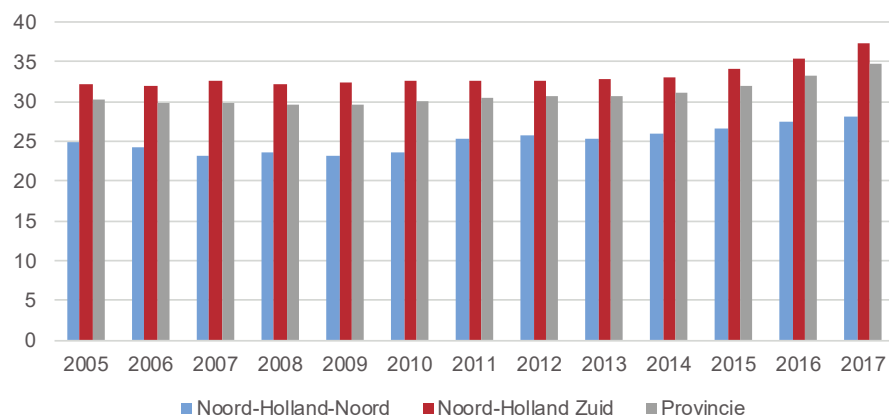
Bron: LISA 2005-2017, Provincie Noord-Holland.

2) Definitie parttime: Het aantal personen dat minder dan 12 uur per week werkzaam is in of vanuit de vestiging (bron: LISA Handboek 2015)

AANDEEL BANEN PER 1.000 M² WVO

Een belangrijke indicator voor het economische functioneren voor detailhandel is het aantal banen per 1.000 m² winkelvloeroppervlak (hierna: wvo). Het aantal medewerkers geeft namelijk een beeld hoeveel klanten er geholpen dienen te worden. Na jarenlange stagnatie zet de groei in Noord-Holland in 2017 door tot 35 banen per 1000 m² wvo. Regionaal zijn er wel grote verschillen. Zo blijft het aantal banen in Noord-Holland Noord relatief laag, met als lichte uitschieter West Friesland met 31 banen per 1000 m² wvo in 2017. De regio Noord-Holland Zuid laat een sterkere groei zien, met name in de regio Amsterdam (46) en Zuid-Kennemerland (37).

Figuur 2.5 | Ontwikkeling aantal banen per 1000 m² winkelomvang

Bron: LISA en Locatus 2005-2017, Provincie Noord-Holland.

AANBOD EN LEEGSTAND

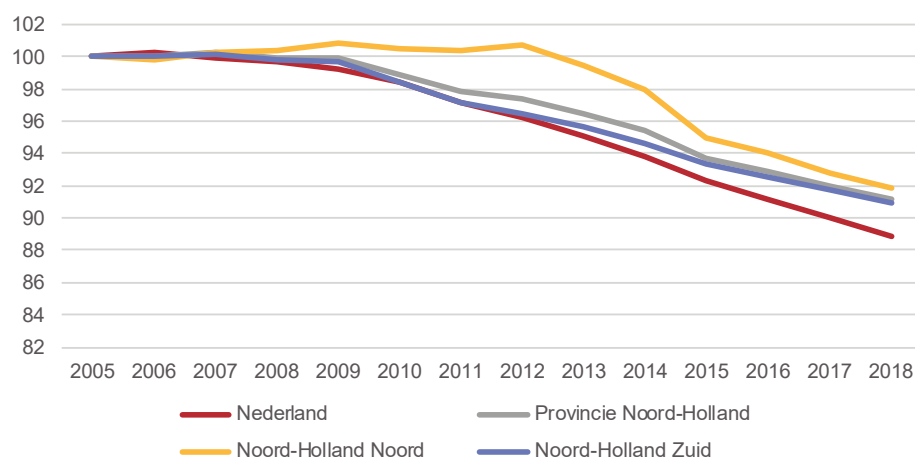
In dit hoofdstuk wordt het winkelaanbod en de leegstand in de provincie Noord-Holland vergeleken op basis van Locatus-data. Na jarenlange groei neemt de leegstand in de Noord-Holland af. Er zijn wel grote verschillen tussen regio's en gemeenten. Schaalvergroting vindt op steeds meer plekken plaats, vooral in de grote winkelgebieden.

ONTWIKKELING WINKELAANBOD

Het aantal winkels in Nederland daalt jarenlang gestaag. Op 1 januari 2018 waren er 94.862 verkooppunten in Nederland. In 2017 waren dit nog 96.006 verkooppunten.

Figuur 3.1 laat zien dat er in Noord-Holland sprake is van een afname van ruim 9% in het aantal verkooppunten sinds 2005. Deze afname is wel minder sterk dan het landelijke gemiddelde. Het aantal verkooppunten daalt vooral sinds 2009. Waren er in 2009 nog 18.156 verkooppunten, in 2018 is dit gedaald naar 16.567 verkooppunten. De verwachting is dat deze daling zich voortzet.

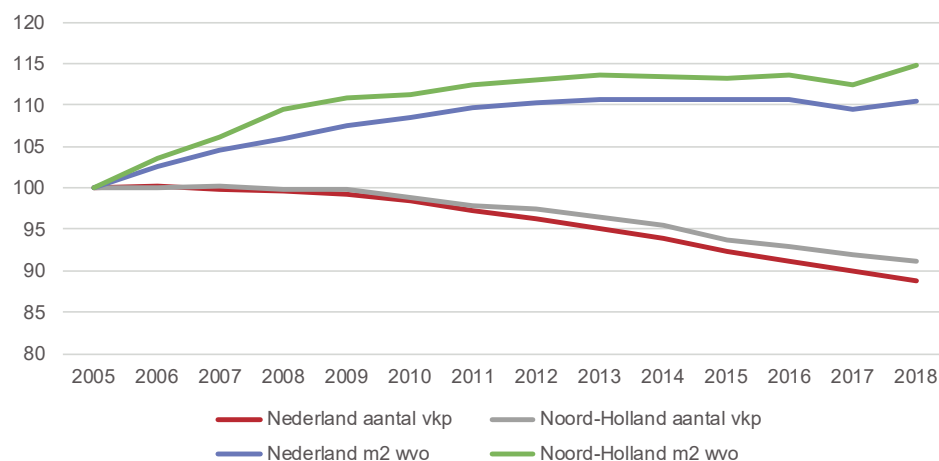
Figuur 3.1 | Ontwikkeling aantal verkooppunten (2005=100)

Bron: Locatus 2005-2018.

Ondanks dat het aantal verkooppunten daalt, stijgt zowel landelijk als regionaal het aantal vierkante meters winkelvloeroppervlakte (wvo). Landelijk stijgt het aantal vierkante meters naar 27,8 miljoen (exclusief leegstand) in 2017. Noord-Holland groeit naar 4,3 miljoen m² wvo in 2018, een iets sterkere groei dan het Nederlandse gemiddelde. Na een kleine daling laat 2017 weer een stijging zien in het aantal vierkante meters, zowel in Noord-Holland Noord als in Noord-Holland Zuid.

Dit past in de doorlopende trend van schaalvergroting, waarin het aantal meters winkelvloeroppervlakte stijgt, terwijl het aantal verkooppunten afneemt.

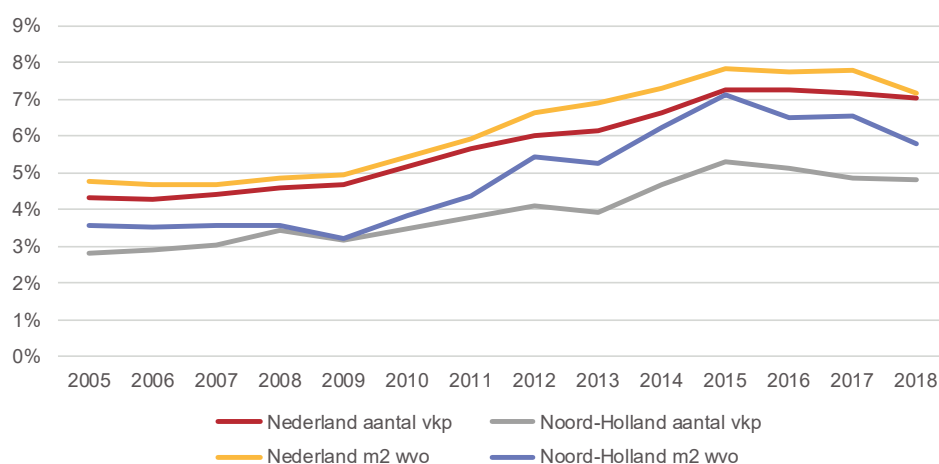
Figuur 3.2 | Ontwikkeling aantal verkooppunten en m² wvo per jaar in Noord-Holland en Nederland (2005=100)

Bron: Locatus, 2005-2018.

ONTWIKKELING LEEGSTAND

Voor leegstand worden twee soorten percentages gehanteerd: het meest gebruikte winkelvloeroppervlakte (m² wvo) en het aantal verkooppunten (vkp). Figuur 3.3. laat de geïndexeerde leegstandsontwikkeling zien in Nederland en Noord-Holland over de periode van 2005 en 2018. De leegstand in Noord-Holland in m² wvo neemt af van 6,2% op 1-1-2017 naar 5,8% op 1-1-2018. Dit is onder het landelijke gemiddelde van 7,2%.

Ondanks dat het leegstandsniveau in Noord-Holland nog steeds onder het landelijke gemiddelde blijft, is de leegstand in Noord-Holland sinds 2006 bijna verdubbeld. Een verklaring voor die groei is de crisis van 2008, het steeds grotere aandeel van internet-winkelen en het faillissement van (grote) winkelketens. Het economische herstel van de afgelopen jaren leidt nu tot een daling van de leegstand.

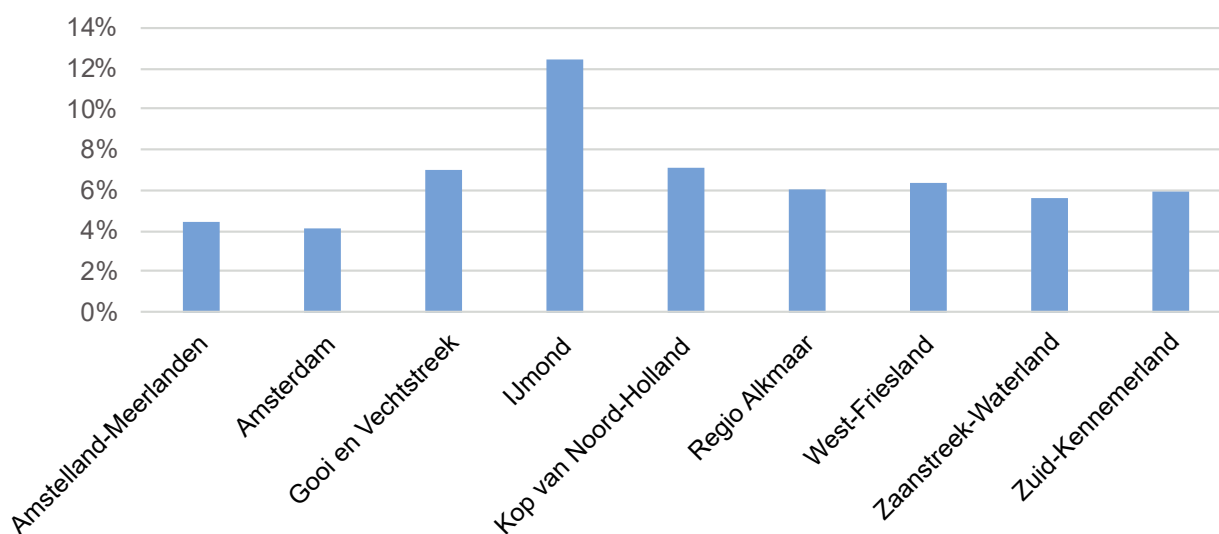
Figuur 3.3 | Ontwikkeling leegstand in aantal vkp en m² wvo Noord-Holland en Nederland

Bron: Locatus, 1 januari 2005-2018.

ONTWIKKELING LEEGSTAND PER DEELREGIO

De leegstand verschilt per deelregio. IJmond (12%), Gooi en Vechtstreek en de Kop van Noord-Holland (beiden 7%) kennen de hoogste leegstand. De laagste leegstand is in Amsterdam (4%) en Amstelland-Meerlanden (4%).

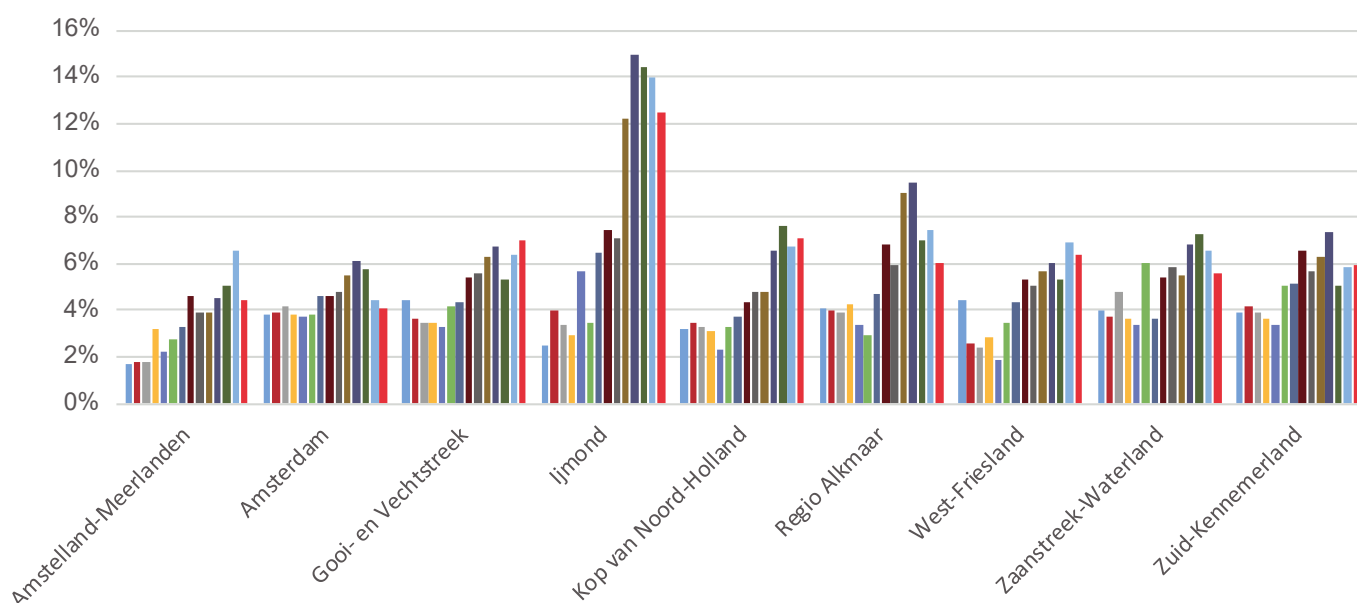
Figuur 3.4 | Leegstandspercentage m² wvo per regio

Bron: Locatus, 1 januari 2018.

In figuur 3.5 is de historische ontwikkeling van leegstand in Noord-Holland zichtbaar. Hierbij is te zien dat in de afgelopen jaren de leegstand in veel regio's is afgenomen, met name in Amstelland-Meerlanden (4% ten opzichte van 7% in 2017). Deze regio profiteert vermoedelijk van de sterke groei van Amsterdam en druk op omliggende gemeenten. Ook in IJmond is het leegstandsniveau gedaald ten opzichte van de crisisjaren, met bijna 3% in de afgelopen drie jaar. Het economisch herstel van de afgelopen jaren heeft niet effect op elke regio. Zo neemt de leegstand in de Gooi en Vechtstreek vanaf 2016 jaarlijks met één procent toe.

Figuur 3.5 | Ontwikkeling leegstandspercentage m² wvo per regio

Bron: Locatus, 1 januari 2005-2018.

In verkooppunten, het aantal winkels, is de leegstand van 5% in de provincie Noord-Holland lager dan het landelijke gemiddelde van 7%. De leegstandpercentages op basis van het aantal verkooppunten komt overeen met de trend van afname van leegstand in de regio. Veel regio's zitten hier op gemiddeld 5% leegstand, met uitschieters in de IJmond (7%) en Amsterdam (3%). Amstelland-Meerlanden heeft een grotere procentuele leegstand in verkooppunten (5%) dan in vloeroppervlak (4%).

ONTWIKKELING LEEGSTAND PER GEMEENTE

Op gemeentelijke niveau zijn de verschillen in leegstand groter dan tussen regio's. In de grote steden blijft het leegstandsniveau nagenoeg stabiel, met uitzondering van Alkmaar (daling van 10% in 2017 naar 8% in 2018). In de IJmond zijn er grote verschillen tussen de gemeenten en die zijn verder toegenomen. Terwijl Heemskerk (van 10% naar 3%) en Velsen (van 9% naar 5%) een forse daling kennen, steeg de leegstand in Beverwijk in 2018 naar 21%. De leegstand op de Woonboulevard draagt daar sterk aan bij. Daarnaast valt op dat de leegstand in Amstelland-Meerlanden flink is afgenomen ten opzichte van vorig jaar, met uitschieters als Diemen (van 12% naar 7%), Amstelveen (van 10% naar 3%) en Aalsmeer (van 4% naar 2%).

In West-Friesland daalt de leegstand minder sterk. Dit geldt ook voor Zaanstad, terwijl de leegstand in Waterland en Beemster in dezelfde deelregio verwaarloosbaar is. In de Kop van Noord-Holland is de leegstand gestabiliseerd, afgezien van een stijging in Schagen van 5% naar 7%. In Gooise Meren en Laren is de leegstand licht toegenomen.

Figuur 3.6 | Hoogste en laagste leegstandspercentage (m² wvo) per gemeente

Gemeente	2018
Beverwijk	21%
Hoorn	10%
Den Helder	9%
Enkhuizen	9%
Hilversum	9%
...	
Waterland	1%
Drechterland	1%
Beemster	0%

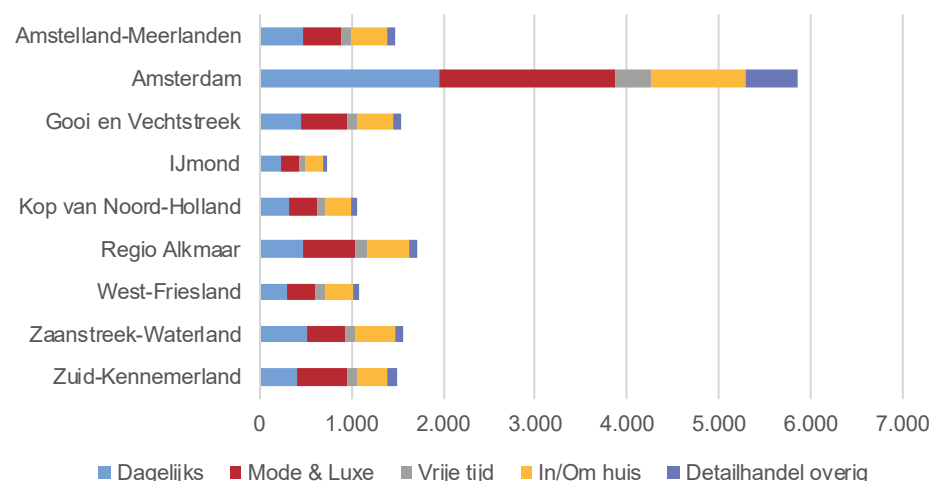
Bron: Locatus, 1 januari 2018

Bij leegstand op basis van het aantal verkooppunten zijn de verschillen minder groot. Grote winkelsteden zoals Haarlem (5%) scoren gemiddeld, Amsterdam (3%) daaronder en Zaanstad (7%) en Alkmaar (6%) daar iets boven. In Beverwijk (11%), Enkhuizen (9%) en Den Helder (9%) is de leegstand in verkooppunten het hoogst. In bijlage 3 is een overzicht van de ontwikkeling van de leegstand van alle Noord-Hollandse gemeenten opgenomen.

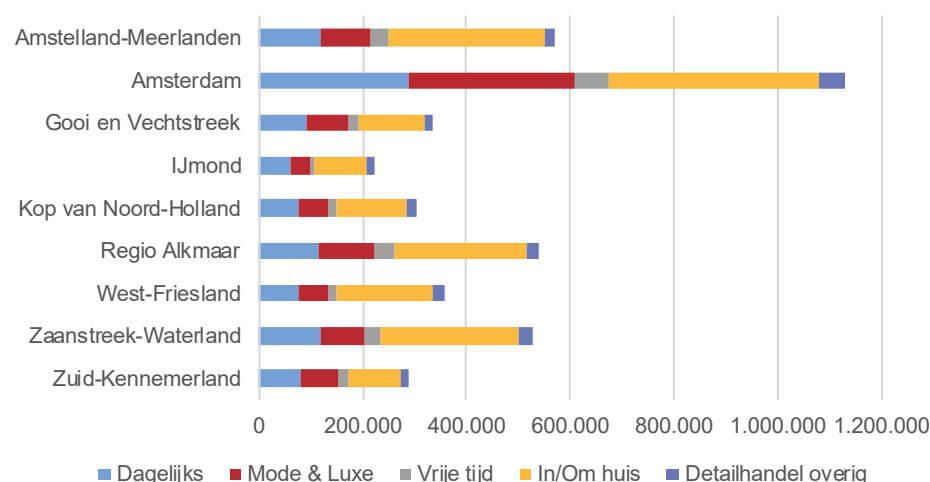
BRANCHERING PER REGIO

In de onderstaande figuren (3.7 en 3.8) staat de brancheverdeling per Noord-Hollandse regio met betrekking tot het aantal vierkante meters en het aantal verkooppunten. Qua verkooppunten zijn mode & luxe en de dagelijkse sector het sterkst vertegenwoordigd. In vierkante meters blijven de bouwmarkten van in/om het huis de belangrijkste branche. Gemiddeld is er in alle regio's een kleine daling te zien in alle branches met betrekking tot verkooppunten. Opvallend is dat ondanks de kleine stijging in leegstand, alle branches binnen de Gooi en Vechtstreek een kleine stijging van het aantal branches kennen. In Amsterdam neemt het aantal verkooppunten af, voornamelijk in de mode & luxe en overige detailhandel. De schaalvergroting vindt hier ook plaats, voornamelijk bij in en om het huis.

Figuur 3.7 | Aantal verkooppunten per branchegroep per regio

Bron: Locatus, 1 januari 2018

Figuur 3.8 | Winkelvloeroppervlakte per branchegroep per regio

Bron: Locatus, 1 januari 2018

DE WINKELGEBIEDEN GROTER DAN 15.000 M²

Grootschalige winkelgebieden, die groter zijn dan 15.000 m², zijn in deze monitor apart geanalyseerd. In bijlage 1 en 2 zijn deze winkelgebieden per regio opgenomen. In totaal waren er in 2017 53 winkelgebieden groter dan 15.000 m². Deze zijn onderverdeeld in centrumgebieden, PDV-locaties en wijkcentra. Amsterdam heeft verreweg de meeste grootschalige winkelgebieden, voornamelijk wijkcentra. Ten opzichte van 2017 is het aantal grootschalige winkelgebieden gelijk gebleven.

Figuur 3.9 | Winkelgebieden groter dan 15.000 m² per regio

Regio	Centrum ³	PDV	Wijkcentrum	Totaal
Amstelland-Meerlanden	3	2	0	5
Amsterdam	2	5	9	16
Gooi- en Vechtstreek	4	0	0	4
IJmond	3	2	0	5
Kop van Noord-Holland	3	2	0	5
Regio Alkmaar	2	3	1	6
West-Friesland	3	1	0	4
Zaanstreek-Waterland	2	3	0	5
Zuid-Kennemerland	2	0	1	3
	24	18	11	53

Bron: Locatus, 1 januari 2018.

Hieronder zijn de top-10 grootste winkelgebieden in Noord-Holland aangegeven in aantal winkels en m² wvo. Ook in 2017 blijft het centrum Amsterdam het grootste winkelgebied, zowel in m² en aantal winkels.

Schaalvergroting vindt ook plaats in de grootste winkelgebieden van Noord-Holland. Waar bijna alle winkelgebieden (behalve Amsterdam) een afname kennen in het aantal winkels, stijgt het aantal vierkante meters in alle gebieden. De Amsterdam P.C. Hoofstraat-van Baerlestraat is in de top-10 gekomen, passend in de trend dat Amsterdamse winkelgebieden zowel in aantal winkels en vierkante meters gegroeid zijn in 2017.

3) ***Centrum**: dit betreft de centrumgebieden (binnensteden of grote centrumgebieden)

****PDV**: alle perifere of grootschalige detailhandelsconcentraties

*****Wijkcentrum**: Stadsdeelcentrum of een groot wijkcentrum (feitelijk alle reguliere winkelgebieden uitgezonderd de centrumgebieden)

Figuur 3.10 | Top 10 winkelgebieden Noord-Holland (winkels)

	Winkelgebied	Meeste winkels
1.	Centrum Amsterdam	2.048
2.	Centrum Haarlem	544
3.	Centrum Alkmaar	416
4.	Ferdinand Bolstraat	410
5.	Centrum Hilversum	301
6.	Centrum Hoorn NH	280
7.	Amsterdam Kinkerstraatbuurt	274
8.	Centrum Purmerend	225
9.	Centrum Zaandam	225
10.	Amsterdam P C Hoofdstraat-Van Baerlestraat	186

Bron: Locatus, 1 januari 2018.

In de top-10 winkelvloeroppervlakte (figuur 3.11) hebben ten opzichte van vorig jaar kleine verschuivingen plaatsgevonden. Centrum Hilversum is door de oplevering van Hilvertshof bijna 10% groter geworden. In Alkmaar is het centrumgebied nu groter dan Overstad.

Figuur 3.11 | Top 10 winkelgebieden Noord-Holland (omvang)

	Winkelgebied	Grootste m² wvo
1.	Centrum Amsterdam	277.125
2.	Zuiderhout Zaandam	107.044
3.	Woonboulevard Cruquius	83.193
4.	Centrum Haarlem	74.667
5.	Arena Boulevard	73.409
6.	Centrum Alkmaar	73.274
7.	Overstad Alkmaar	71.950
8.	Centrum Hilversum	66.220
9.	Centrum Zaandam	60.985
10.	Centrum Hoofddorp	58.212

Bron: Locatus, 1 januari 2018.

Figuur 3.12 geeft de leegstandspercentages per type winkelgebied voor de hoogste leegstand in m² wvo. Hier gaat het om centrumgebieden, winkelcentra en PDV-locaties. Een aantal middelgrote centra kent nog steeds een hoge leegstand, zoals Den Helder, Beverwijk en Hoorn. Naast het zogenoemde V&D effect voelen deze gebieden ook de trend dat middelgrote centra hun regionale positie zien verkleinen⁵⁾. Opvallend is dat de leegstand in Amstelveen en Heemskerk in een jaar flink zijn gedaald (naar respectievelijk 2%). Beiden stonden vorig jaar nog in de top-10 van grootste leegstand.

Figuur 3.12 | Top-5 winkelleegstand naar type locatie

Centrumgebieden		Wijkcentra		PDV	
Centrum Den Helder	17%	Haarlem Schalkwijk	12%	Beverwijk Meubelboulevard	34%
Centrum Beverwijk	17%	Amsterdam Boven t Y	9%	Zaanstad-Noorderveld	11%
Centrum Hoorn	16%	Alkmaar De Mare	7%	Schagen Witte Paal	10%
Centrum Hilversum	14%	AmsterdamPlein 40-45	7%	BeverwijkMarlo Center	10%
Amsterdamse Poort	11%	Amsterdam Centrum Nieuw West	6%	Hof van Hoorn	10%

Bron: Locatus, 1 januari 2017.

Bij de grote wijkcentra is nog steeds de leegstand in Schalkwijk (12%) hoog, maar gedaald. Daarnaast stijgt de leegstand in bijna alle wijkcentra. Het percentage leegstand in de grote PDV locaties daalt, behalve Woonboulevard Beverwijk (34%). De andere Beverwijkse PDV-locatie Marlo Center kent juist een daling naar 10%.

5) Koopstromenonderzoek Randstad 2016. Marktruimteonderzoek Detailhandel Provincie Noord-Holland

4

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

De toekomstbestendigheid van winkelgebieden in Noord Holland is in kaart gebracht op basis van het huidige risicoprofiel van de centra (de Retail Risk Index) en de verwachte bevolkingsontwikkeling. Kleine kernen in de provincie staan er relatief goed voor. Vooral enkele centrumgebieden in middelgrote gemeenten en enkele wijkcentra lijken minder toekomstbestendig. In Noord-Holland Zuid zal dankzij de bevolkingsgroei de behoefte aan detailhandel overeind blijven.

RETAIL RISK INDEX

Op basis van jarenlang onderzoek heeft Locatus samen met de VU Amsterdam een model ontwikkelt om te voorspellen hoe groot de kans is dat een ondernemer er over één jaar nog gevestigd is: de Retail Risk Index (RRI). De RRI brengt het risicoprofiel van winkels en winkelgebieden in kaart en is een gewogen gemiddelde van vier indicatoren: pandindex, branche-index, straatindex en marktindex⁶⁾.

Er zijn vijf risico-categorieën in de RRI: hoe hoger de index, des te groter het risico dat de ondernemer er volgend jaar niet meer gevestigd is.

- Een index hoger dan 130 is een zeer hoog risico
- Tussen 110-130 is een hoog risico;
- een index 90-110 is een risico;
- een index 70-90 een beperkt risico
- en index <70 is een zeer beperkt risico.

Winkelgebieden met een groot aandeel RRI lager dan <90 staan er goed voor en kunnen als gezond en *toekomstbestendig* (Locatus: zeer beperkt en beperkt risico) worden gezien. Winkelgebieden met een groot aandeel van de index met 110 en hoger (Locatus: zeer hoog en hoog risico) zijn *minder toekomstbestendig* en hebben veelal een uitdaging om gezonder te worden.

Locatus heeft de RRI met peildatum juli 2018 geleverd aan de Provincie Noord-Holland. Om de regionale focus en anonimiteit van de individuele eigenaren te bewaken is er een ondergrens gehanteerd. Er is een selectie gemaakt van winkelgebieden met twintig of meer verkooppunten, aangevuld met winkelgebieden met tien of meer verkooppunten waarvan het totaal WVO meer dan 10.000 vierkante meter bedraagt. Deze selectie heeft tot een RRI van 161 middelgrote en grote winkelgebieden in risico-categorieën in Noord-Holland geleid (zie bijlage 5). Als de ondergrens niet wordt gehanteerd, zijn de meest toekomstbestendige winkelcentra van Noord-Holland Plaza-West in Haarlem, Nobelweg in Amsterdam en Rading in Loosdrecht.

Van de Nederlandse provincies heeft Noord-Holland gemiddeld een lage RRI score. Landelijk heeft gemiddeld 33,7% van de winkels een laag tot zeer laag risicoprofiel, in Noord-Holland is dit 33,5%. In Nederland heeft gemiddeld 21,9% een hoog en zeer hoog risico uit de voorraad te verdwijnen, terwijl dit in Noord-Holland 18,8% is.

Er zijn echter duidelijke verschillen tussen de risicoprofielen van de Noord-Hollandse kernen en winkelcentra.

6) **Pandindex:** De pandindex geeft het beeld van de kwaliteit van het pand: verhuiscyclus van huurders, de leegstand door de jaren heen en de herkomst van de nieuwe huurder.

Branche-index: De kwaliteit van de branche: het percentage van ondernemers in de branche dat het afgelopen jaar in een soortgelijk winkelgebied is gestopt.

Straatindex: De kwaliteit van de straat of postcodegebied: de score van de panden in het-zelfde winkelgebied speelt een rol op het functioneren. Volgens Locatus kan een leeg-staand pand een vlekwerking hebben in de winkelstraat.

Marktindex: De verhouding van vraag (passanten, consumenten en koopkracht) en aanbod (WVO en aantal concurrerende winkels) in de markt.

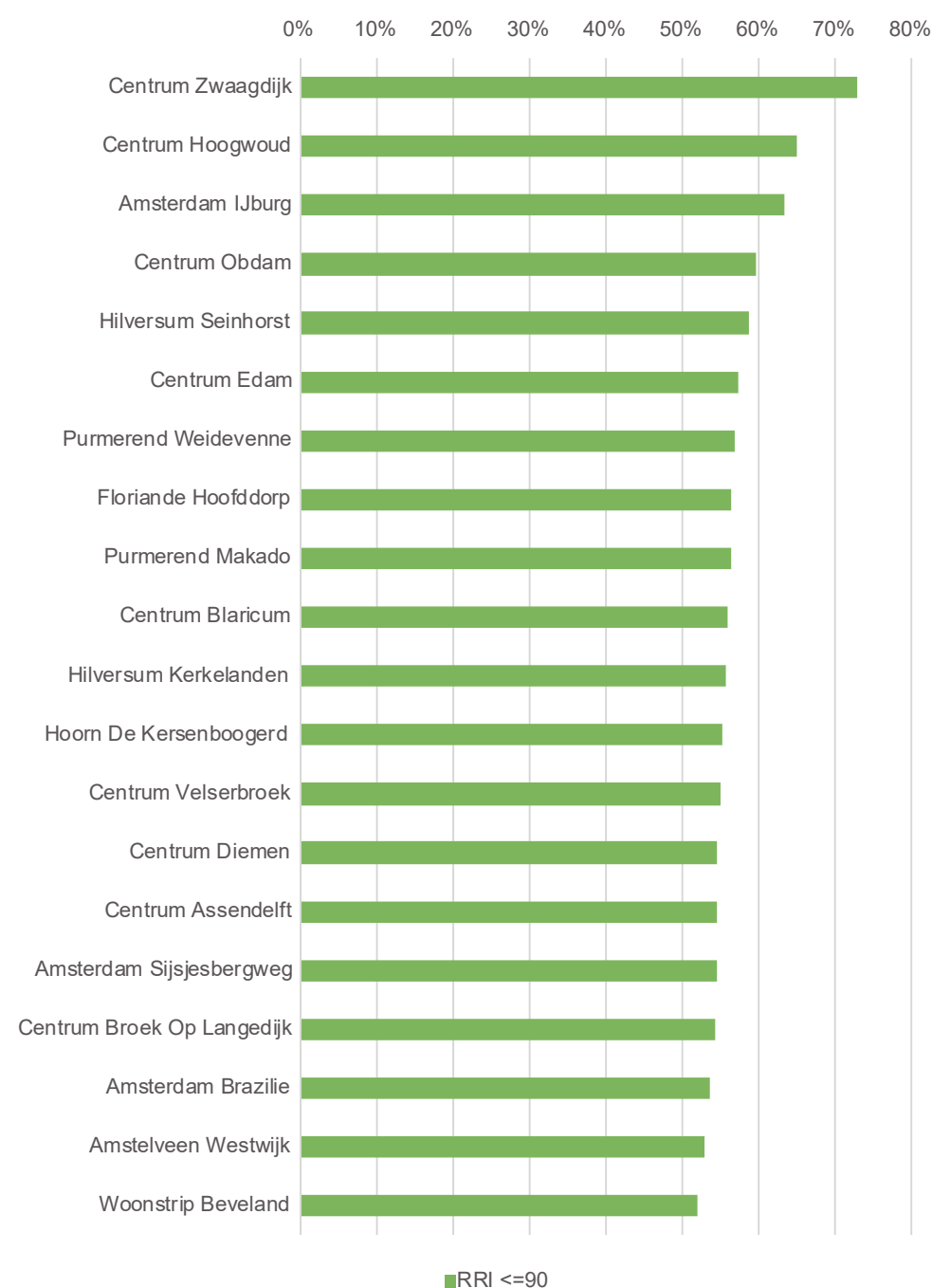
TOEKOMSTBESTENDIGE WINKELCENTRA

In onderstaande figuur 4.1 zijn op basis van de gehanteerde ondergrens de 20 Noord-Hollandse winkelgebieden met de gemiddeld laagste risico index opgenomen.

Het centrum van Zwaagdijk voert de lijst van meest toekomstbestendige winkelgebieden aan, gevolgd door Centrum Hoogwoud. In Zwaagdijk heeft bijna driekwart van de winkels een laag risico, waarbij de RRI lager is dan 90. In Hoogwoud is dat 63%.

Een aantal buurtwinkelcentra gericht op de dagelijkse inkopen zijn ook toekomstbestendig, waaronder in Amsterdam IJburg, Brazilië, en het Amstelveense Westwijk. Ook is een aantal zeer gezonde en toekomstbestendige dorpscentra te zien in de lijst, zoals Obdam, Blaricum, Assendelft en Edam. Er zijn in de top-20 twee zeer gezonde PDV-locaties terug te vinden; Sijsjesbergweg in Amsterdam-Zuidoost en Woonstrip Beveland in Heerhugowaard.

Figuur 4.1 | Meest toekomstbestendige winkelgebieden in Noord-Holland, met zeer lage en lage risico-index

Bron: Locatus, juli 2018.

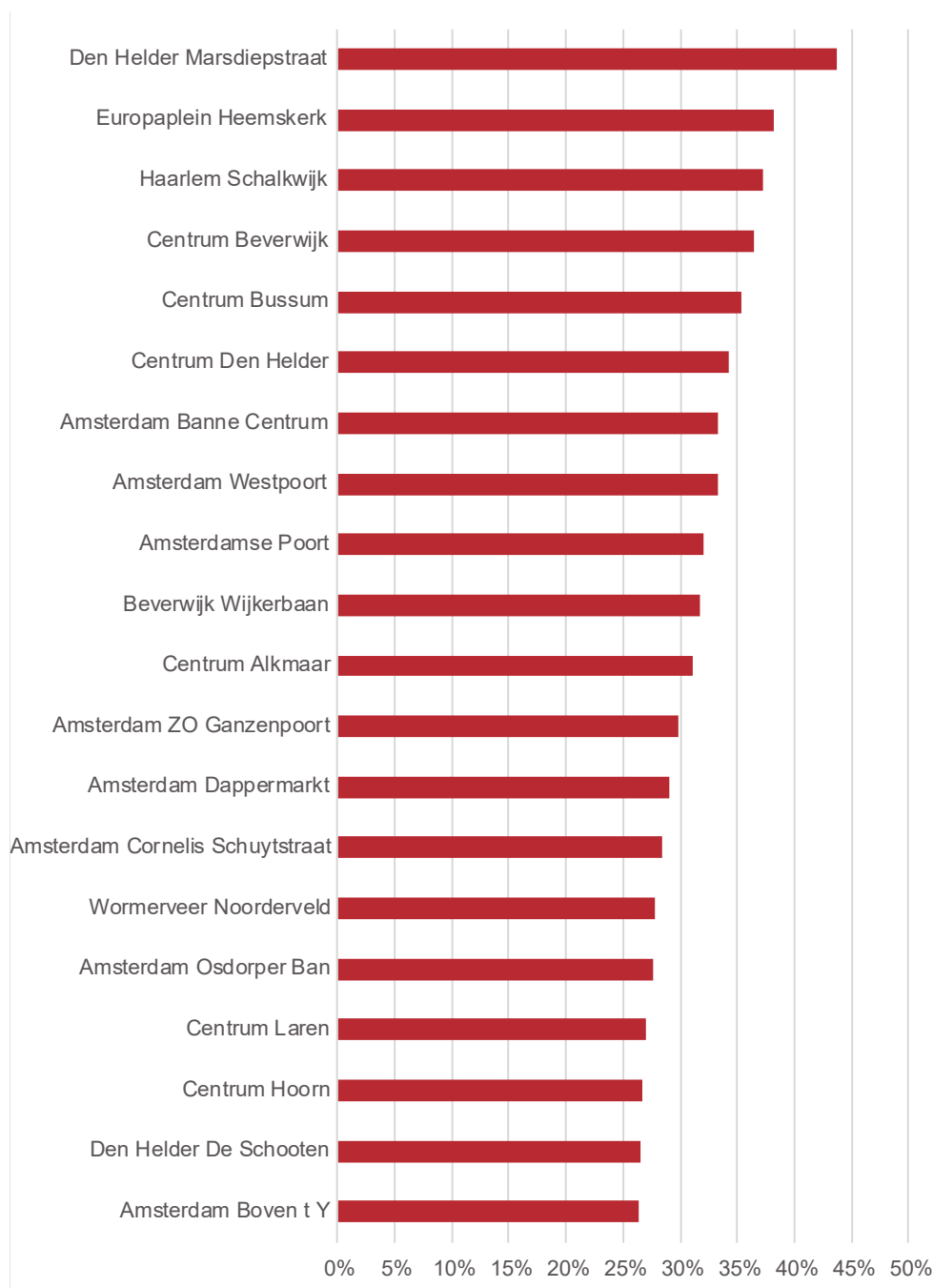
MINDER TOEKOMSTBESTENDIGE WINKELCENTRA

De 20 winkelgebieden boven de gehanteerde ondergrens met de hoogste risico index in Noord-Holland zijn zichtbaar in figuur 4.2. In de lijst zijn niet alleen centrumgebieden, maar ook wijckentra en PDV-locaties te vinden. In deze winkelgebieden kunnen gemiddeld een derde van de winkels worden bestempeld als risicovol (RRI hoger dan 110).

In de lijst is een aantal centrumlocaties te zien die ook een relatief hoge leegstand kent, zoals Beverwijk, Alkmaar en Den Helder. In laatstgenoemde gemeente is bij de Marsdiepstraat is 44% van de winkels zeer risicovol, maar ook De Schooten staat in de top-20. Heemskerk-Europaplein heeft het hoogste aandeel zeer risicovol van alle winkelgebieden boven de ondergrens (zie bijlage 5), maar in totaliteit (samen met de categorie risicovol) staat deze locatie op de tweede plaats.

Daarnaast komt een achttal minder centraal gelegen Amsterdamse locaties in beeld die minder toekomstbestendig lijken op basis van de risicoprofielen, onder meer gelegen in Noord, Westpoort en Zuidoost.

Figuur 4.2 | Minder toekomstbestendige winkelcentra Noord-Holland, met een hoge en zeer hoge risico-index

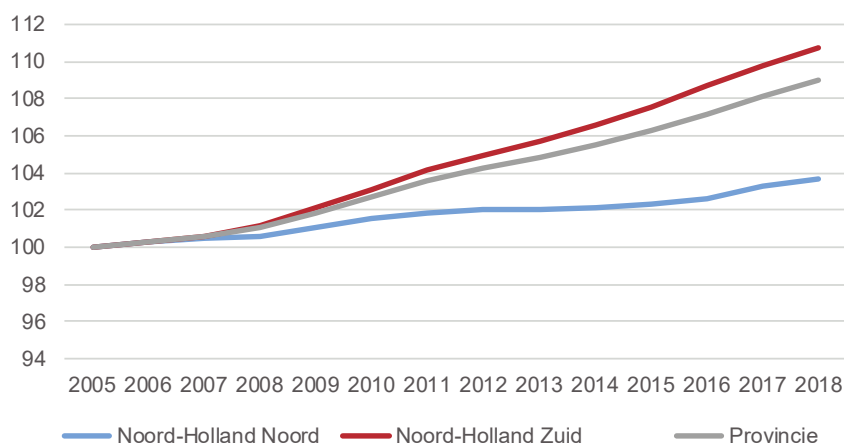
Bron: Locatus, juli 2018.

BEVOLKING

Op basis van de bevolkingsontwikkeling kan een aanvullend beeld over de toekomstbestendigheid van de Noord-Hollandse winkelcentrum worden geschetst. Immers de groei van het aantal inwoners is medebepalend voor de behoefte aan detailhandel.

Het aantal inwoners in Noord-Holland groeit jaarlijks sneller dan in de rest van Nederland. Dit verschil wordt ook jaarlijks groter. Noord-Holland groeide met 8% in de periode 2005-2017. Binnen de provincie zijn er verschillen in groei tussen Noord-Holland Noord en -Zuid (zie figuur 4.3).

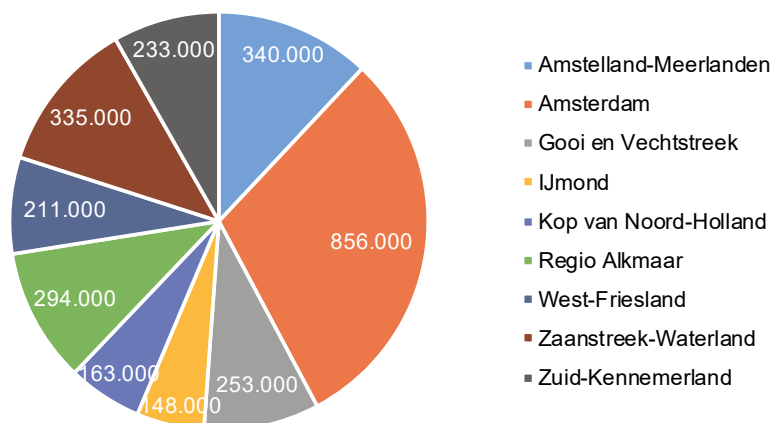
Figuur 4.3 | Bevolkingsgroei provincie Noord-Holland 2005-2018

Bron: CBS, 1 januari 2005-2018.

Figuur 4.4 laat de verdeling van het aantal inwoners per regio zien. In Amsterdam woont bijna een derde van het aantal inwoners. De andere regio's zijn gelijkmatiger verdeeld.

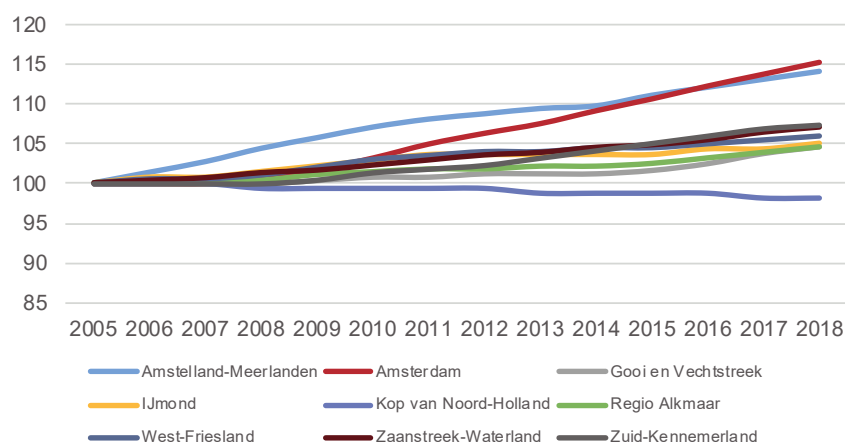
Figuur 4.4 | Verdeling inwoneraantal naar deelregio

Bron: CBS, 1 januari 2018.

Figuur 4.5 geeft de bevolkingsontwikkeling sinds 2005 aan per regio. Hierin is te zien dat de bevolkingsgroei het grootst was in de regio's Amstelland-Meerlanden en Amsterdam. Als enige regio had de Kop van Noord-Holland in 2017 te maken met een gelijk aantal inwoners. De ontwikkelingstendens heeft zich voor alle regio's ook afgelopen jaar voortgezet.

Figuur 4.5 | Bevolkingsontwikkeling per regio 2005-2018

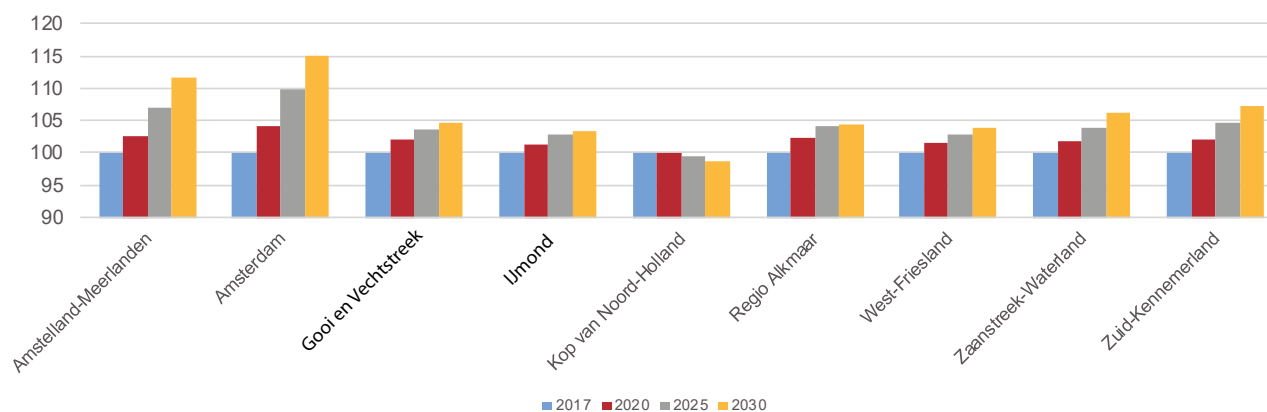

Bron: CBS, 1 januari 2005-2018.

BEVOLKINGSPROGNOSE

Richting de toekomst is de verwachting dat de bevolking in de regio gestaag blijft groeien (zie figuur 4.6). Dit mate van groei verschilt tussen regio's. De groei blijft voornamelijk in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden, terwijl er in de Kop van Noord-Holland volgens de prognose een lichte bevolkingsafname ontwikkelt. Naar alle waarschijnlijkheid geeft de bevolkingsgroei een lichtgroeiende behoefte aan detailhandelsvoorzieningen in alle regio's. Een kleine kanttekening is dat de positieve effecten van bevolkingsgroei waarschijnlijk overstegen worden door de groei van het internetwinkels.⁷⁾ Alleen in de Kop van Noord-Holland zal de behoefte aan winkels gelijk blijven of licht afnemen, ook dankzij de internetwinkels.

Figuur 4.6 | Bevolkingsprognose per regio

Bron: Noord-Holland in Cijfers, 2018.

PLANVOORRAAD

Dit hoofdstuk gaat in op de plannen en initiatieven voor nieuwe detailhandel in Noord-Holland. Amsterdam heeft de meeste plannen voor detailhandel van alle deelregio's. Het aantal harde en zachte plannen voor PDV neemt in de hele provincie ten opzichte van 2016 toe, terwijl de plannen voor reguliere detailhandel afnemen. Afgelopen jaar is er sprake van een daling van plannen voor nieuwe winkels.

AANPAK

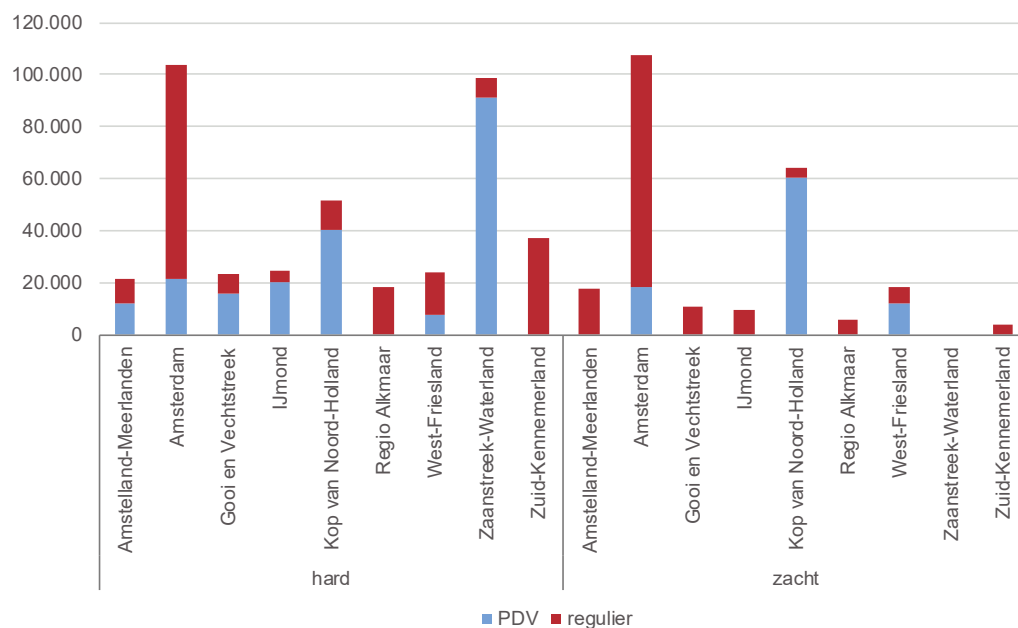
Op basis van diverse bronnen (regionale detailhandelsvisies, RAC-overzichten, plannen door gemeenten aangeleverd voor de detailhandelsmonitors) is een overzicht gemaakt van alle plannen voor uitbreiding van detailhandel. Deze plannen zijn voorgelegd aan alle gemeenten en door gemeenten geactualiseerd, waarbij uiteindelijk een lijst is opgesteld met alle detailhandelsinitiatieven in april 2018.

De plannen zijn onderverdeeld naar reguliere detailhandel en PDV-locaties. Dit laatste betreft perifere locaties waar groot-schalige winkels gevestigd mogen worden, die niet inpasbaar zijn in binnenstedelijke locaties. Ook wordt er een onderverdeling gemaakt naar harde en zachte detailhandelsplannen. Harde plannen zijn vastgelegd in bestemmingsplannen en zachte plannen zitten in een minder gevorderd stadium.

OMVANG PLANVOORRAAD

Amsterdam heeft in de provincie Noord-Holland de grootste omvang van de totale planvoorraad detailhandel van alle deelregio's. Dit zijn plannen voor onder meer Zuidas, Zuidoost, Houthavens, Sloterdijk III en NDSM. Zaanstreek-Waterland heeft met ruim 90.000 m² het grootste oppervlakte aan harde PDV-plannen (waaronder het IKEA-gebied in Zaanstad). De Kop van Noord-Holland (met name Schagen) heeft zowel een grote harde voorraad van 40.000 m² als een zachte planvoorraad van 60.000 m² als PDV, waarbij er plannen zijn om de PDV plancapaciteit te reduceren.

Figuur 5.1 | Indicatie detailhandelsplannen- en initiatieven in m² per regio

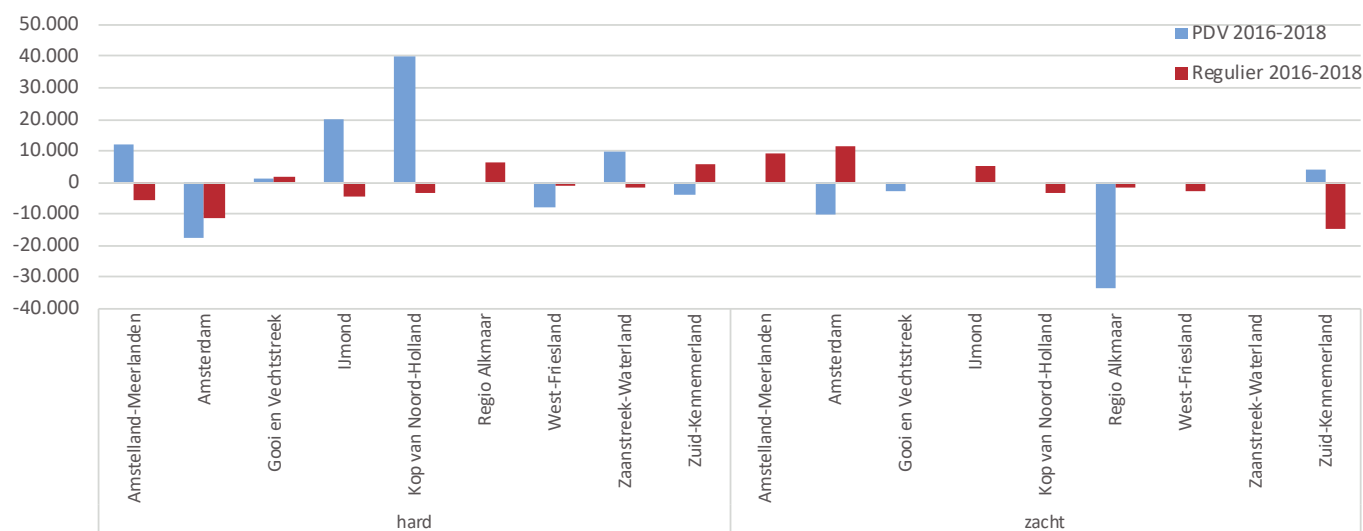
Bron: opgave gemeenten.

ONTWIKKELING PLANVOORRAAD

Op basis van de detailhandelsmonitors Noord-Holland 2016 en 2017 kan de omvang van de plannen vergeleken worden met de plannen in 2018.

De totale omvang van detailhandelsplannen in Noord-Holland neemt ten opzichte van 2016 voor PDV met ruim 10.000 m² toe tot 302.480 m² toe, terwijl de omvang van reguliere detailhandelsplannen met bijna 9.000 m² afneemt tot 341.866 m².

Figuur 5.2 | Indicatie – Ontwikkeling detailhandelsplannen- en initiatieven in m² per regio

Bron: opgave gemeente.

In de meeste deelregio's is de ontwikkeling van de planvoorraad in balans (zie figuur 5.2). Er zijn enkele uitschieters. Vorig jaar werd al gerapporteerd over de 40.000 m² PDV-ontwikkelingen in de Kop van Noord-Holland en 20.000 m² in de IJmond. Ook in Amstelland-Meerlanden en Zaanstreek nemen de PDV-plannen in omvang toe. In de reguliere detailhandel is er een toename van plannen in Alkmaar (hard) en Amstelland-Meerlanden en Amsterdam (zacht).

De grootste wijzigingen van 2018 ten opzichte van 2017 betreft een correctie op zachte planvoorraad in de regio Alkmaar. Daarnaast is in de Kop van Noord-Holland de planvoorraad gewijzigd, maar is er nog een grote harde planvoorraad PDV.

BIJLAGEN

Tabel B.1 | Winkelgebieden groter dan 15.000 m² Noord-Holland (inclusief leegstand)

Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Amstelland-Meerlanden	Amstelveen	Centrum Amstelveen	Centrum	173	9	2%	38.907	961	2%
Amstelland-Meerlanden	Amstelveen	Industrierterrein Bovenkerk	PDV	29	1	2%	26.261	800	2%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Boulevard Cruquius	PDV	57	2	2%	84.583	1.390	1%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Centrum Hoofddorp	Centrum	202	21	5%	66.009	7.797	8%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Centrum Nieuw Vennep	Centrum	79	10	6%	18.034	1.948	7%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam Boven t Y	Wijkcentrum	120	17	6%	35.593	4.729	9%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam Kinkerstraatbuurt	Wijkcentrum	284	10	2%	33.022	629	1%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam P C Hooftstraat-Van Baerlestraat	Wijkcentrum	197	11	3%	25.503	1.390	4%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam Zuidoost Arena Boulevard	PDV	69	13	8%	81.209	7.800	7%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdamse Poort	Centrum	148	27	8%	29.410	4.745	11%
Amsterdam	Amsterdam	Centrum Amsterdam	Centrum	2129	81	2%	284.688	7.563	2%
Amsterdam	Amsterdam	Centrum Nieuw West	Wijkcentrum	114	11	4%	23.898	1.942	6%
Amsterdam	Amsterdam	Ferdinand Bolstraat	Wijkcentrum	452	42	4%	48.801	3.841	5%
Amsterdam	Amsterdam	Gelderlandplein	Wijkcentrum	87	2	1%	24.073	598	2%
Amsterdam	Amsterdam	Klaprozenweg	PDV	30	2	3%	28.473	1.245	3%
Amsterdam	Amsterdam	Koopcentrum Akerpoort	PDV	19	0	0%	23.277	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Linnaeusstraat	Wijkcentrum	87	3	2%	16.426	320	1%
Amsterdam	Amsterdam	Overtoom	Wijkcentrum	134	3	1%	17.382	388	1%
Amsterdam	Amsterdam	Plein 40-45	Wijkcentrum	93	12	6%	17.932	1.773	7%
Amsterdam	Amsterdam	Sijsjesbergweg	PDV	11	1	4%	27.906	3.500	9%
Amsterdam	Amsterdam	Westpoort	PDV	18	5	11%	33.068	3.320	7%
Gooi en Vechtstreek	Gooise Meren	Centrum Bussum	Centrum	212	32	7%	33.003	4.567	10%
Gooi en Vechtstreek	Hilversum	Centrum Hilversum	Centrum	355	54	7%	82.085	15.865	14%
Gooi en Vechtstreek	Huizen	Centrum Huizen	Centrum	106	10	4%	16.944	1.040	4%
Gooi en Vechtstreek	Laren	Centrum Laren NH	Centrum	144	14	4%	18.203	1.570	6%
IJmond	Beverwijk	Centrum Beverwijk	Centrum	196	50	10%	32.959	7.776	17%
IJmond	Beverwijk	Marlo Center	PDV	14	2	6%	20.593	2.948	10%
IJmond	Beverwijk	Woonboulevard Beverwijk	PDV	33	8	10%	56.025	24.530	34%
IJmond	Heemskerk	Centrum Heemskerk	Centrum	108	5	2%	22.300	525	2%

Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Opper-vlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
IJmond	Velsen	Centrum IJmuiden	Centrum	90	11	5%	17.075	1.716	7%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Centrum Den Helder	Centrum	184	45	10%	34.895	8.417	17%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Ravelijncenter	PDV	32	5	7%	35.227	3.959	8%
Kop van Noord-Holland	Schagen	Centrum Schagen	Centrum	175	21	5%	32.216	2.775	6%
Kop van Noord-Holland	Schagen	Witte Paal	PDV	18	2	5%	20.705	3.060	10%
Kop van Noord-Holland	Texel	Centrum Den Burg	Centrum	104	4	2%	19.144	513	2%
Regio Alkmaar	Alkmaar	Centrum Alkmaar	Centrum	480	64	6%	81.742	8.468	7%
Regio Alkmaar	Alkmaar	De Mare	Wijkcentrum	78	11	6%	19.488	2.038	7%
Regio Alkmaar	Alkmaar	Overstad	PDV	55	10	8%	83.615	11.665	10%
Regio Alkmaar	Heerhugowaard	Centrum Heerhugowaard	Centrum	112	11	4%	27.375	1.374	3%
Regio Alkmaar	Heerhugowaard	Woonstrip Beveland	PDV	36	4	5%	34.563	2.689	5%
Regio Alkmaar	Langedijk	Woonboulevard Langedijk	PDV	10	0	0%	24.159	0	0%
West Friesland	Enkhuizen	Centrum Enkhuizen	Centrum	119	23	8%	17.341	2.485	10%
West Friesland	Hoorn	Centrum Hoorn NH	Centrum	324	44	6%	51.651	11.195	16%
West Friesland	Hoorn	Hof van Hoorn	PDV	28	4	6%	37.110	5.304	10%
West Friesland	Opmeer	Centrum Hoogwoud	Centrum	10	0	0%	21.854	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Edam-Volendam	Woonboulevard Volendam	PDV	13	0	0%	24.630	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Centrum Purmerend	Centrum	257	32	6%	40.228	3.655	6%
Zaanstreek-Waterland	Zaandam	Centrum Zaandam	Centrum	278	53	8%	69.475	8.490	8%
Zaanstreek-Waterland	Zaandam	Shopping Center Noorderveld	PDV	15	3	8%	32.517	5.083	11%
Zaanstreek-Waterland	Zaandam	Woonboulevard Zaandam	PDV	57	8	6%	114.186	7.142	4%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Centrum Haarlem	Centrum	594	50	4%	82.463	7.796	7%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Haarlem Schalkwijk	Wijkcentrum	92	18	8%	20.655	3.643	12%
Zuid-Kennemerland	Heemstede	Centrum Heemstede	Centrum	147	13	4%	24.490	2.170	6%

Tabel B.2 | Winkelgebieden groter dan 3.000 m² en kleiner dan 15.000 m² in Noord-Holland (inclusief leegstand)

Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Amstelland-Meerlanden	Aalsmeer	Centrum Aalsmeer	Centrum	74	12	7%	14135	2481	12%
Amstelland-Meerlanden	Aalsmeer	Opheliaplaza	Wijkcentrum	19	0	0%	3138	0	0%
Amstelland-Meerlanden	Amstelveen	Westwijk	Wijkcentrum	20	1	2%	5122	252	3%
Amstelland-Meerlanden	Amstelveen	Kostverlorenhof	Wijkcentrum	27	3	5%	4561	679	10%
Amstelland-Meerlanden	Amstelveen	Groenhof	Wijkcentrum	19	5	10%	3657	677	13%
Amstelland-Meerlanden	Diemen	Centrum Diemen	Centrum	51	5	4%	12319	1107	6%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Centrum Zwanenburg	Centrum	41	3	3%	7492	435	4%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Centrum Badhoevedorp	Centrum	36	6	7%	6838	1485	16%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Floriande Hoofddorp	Wijkcentrum	26	4	7%	6488	1133	12%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Getsewoud	Wijkcentrum	18	1	3%	4887	117	2%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	t Paradijs	Wijkcentrum	15	0	0%	4365	0	0%
Amstelland-Meerlanden	Haarlemmermeer	Toolenburg	Wijkcentrum	20	2	5%	4353	273	4%
Amstelland-Meerlanden	Ouder-Amstel	Centrum Ouderkerk aan de Amstel	Centrum	23	1	2%	3899	128	2%
Amstelland-Meerlanden	Uithoorn	Centrum Uithoorn	Centrum	51	9	8%	9583	1374	10%
Amstelland-Meerlanden	Uithoorn	Zijdelwaard	Wijkcentrum	39	8	9%	8995	1306	10%
Amsterdam	Amsterdam	Bos en Lommerplein	Wijkcentrum	76	10	6%	13713	2291	12%
Amsterdam	Amsterdam	Jan Evertsenstraat	Wijkcentrum	124	17	6%	12254	1451	8%
Amsterdam	Amsterdam	Hoofddorpplein-Zeilstraat	Wijkcentrum	105	4	2%	11889	355	2%
Amsterdam	Amsterdam	Westersluis	PDV	15	1	3%	11567	1613	10%
Amsterdam	Amsterdam	Javastraat	Wijkcentrum	91	4	2%	9953	350	2%
Amsterdam	Amsterdam	Rijnstraat	Wijkcentrum	68	5	3%	9635	462	3%
Amsterdam	Amsterdam	Dappermarkt	Wijkcentrum	96	6	3%	8369	417	3%
Amsterdam	Amsterdam	Anthony Fokkerweg	PDV	6	0	0%	8004	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Reigersbos Amsterdam ZO	Wijkcentrum	36	6	7%	6727	405	4%
Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam Beethovenstraat	Wijkcentrum	59	1	1%	6531	120	1%
Amsterdam	Amsterdam	Waterlandplein	Wijkcentrum	24	0	0%	6045	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Postjesweg	Wijkcentrum	41	8	8%	5998	1657	20%
Amsterdam	Amsterdam	IJburg	Wijkcentrum	22	1	2%	5560	270	3%
Amsterdam	Amsterdam	De Kameleon	Wijkcentrum	21	1	2%	5505	318	4%

Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Amsterdam	Amsterdam	Middenweg Amsterdam	Wijkcentrum	41	1	1%	5335	315	4%
Amsterdam	Amsterdam	Banne Centrum	Wijkcentrum	26	7	11%	5321	1171	16%
Amsterdam	Amsterdam	Sierplein	Wijkcentrum	36	1	1%	5317	150	2%
Amsterdam	Amsterdam	Buitenveldertselaan Zuid	Wijkcentrum	24	0	0%	4781	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Mosplein	Wijkcentrum	31	2	3%	4780	90	1%
Amsterdam	Amsterdam	August Allebeplein	Wijkcentrum	20	2	5%	4700	740	11%
Amsterdam	Amsterdam	Zuidas Amsterdam	Wijkcentrum	23	4	7%	4684	696	10%
Amsterdam	Amsterdam	Eerste Oosterparkstraat	Wijkcentrum	43	1	1%	4674	249	4%
Amsterdam	Amsterdam	Christiaan Huygensplein	Wijkcentrum	27	0	0%	4555	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Lambertus Zijlplein	Wijkcentrum	19	3	7%	4506	615	10%
Amsterdam	Amsterdam	J van Galenstraat	Wijkcentrum	36	6	7%	4322	409	7%
Amsterdam	Amsterdam	Brazilië	Wijkcentrum	22	0	0%	4206	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Cornelis Schuytstraat	Wijkcentrum	54	2	2%	3870	169	3%
Amsterdam	Amsterdam	Maasstraat Amsterdam	Wijkcentrum	50	2	2%	3803	130	2%
Amsterdam	Amsterdam	Ganzenpoort Amsterdam ZO	Wijkcentrum	27	5	8%	3690	450	8%
Amsterdam	Amsterdam	Scheldestraat Amsterdam	Wijkcentrum	26	0	0%	3624	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Molenwijk	Wijkcentrum	13	0	0%	3586	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Nieuw Sloten	Wijkcentrum	16	3	8%	3579	380	7%
Amsterdam	Amsterdam	Gaaspstraat	Wijkcentrum	6	0	0%	3557	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Europaboulevard	Wijkcentrum	4	0	0%	3525	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Tweede H de Grootstraat	Wijkcentrum	26	0	0%	3341	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Van Limburg Stirumstraat	Wijkcentrum	23	1	2%	3239	35	1%
Amsterdam	Amsterdam	Tussenmeer	Wijkcentrum	26	5	8%	3223	615	14%
Amsterdam	Amsterdam	Calandlaan Caleido	Wijkcentrum	15	5	13%	3210	916	21%
Amsterdam	Amsterdam	Holendrecht Amsterdam ZO	Wijkcentrum	10	0	0%	3072	0	0%
Amsterdam	Amsterdam	Stadionplein Amsterdam	Wijkcentrum	16	4	10%	3068	982	24%
Amsterdam	Amsterdam	Spaarndammerstraat	Wijkcentrum	26	2	4%	3038	135	3%
Gooi en Vechtstreek	Blaricum	Centrum Blaricum	Centrum	24	2	4%	3342	210	4%
Gooi en Vechtstreek	Gooise Meren	Centrum Naarden	Centrum	43	0	0%	5159	0	0%
Gooi en Vechtstreek	Gooise Meren	Huizerweg	Wijkcentrum	35	5	6%	5011	801	11%

Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Gooi en Vechtstreek	Hilversum	De Gijsbrecht	Wijkcentrum	96	15	7%	9938	2132	15%
Gooi en Vechtstreek	Hilversum	Kerkelanden	Wijkcentrum	21	0	0%	6909	0	0%
Gooi en Vechtstreek	Hilversum	Seinhorst	Wijkcentrum	20	0	0%	4470	0	0%
Gooi en Vechtstreek	Huizen	Oostermeent	Wijkcentrum	41	5	5%	7050	511	5%
Gooi en Vechtstreek	Huizen	Plein 2000	PDV	9	2	9%	7047	645	6%
Gooi en Vechtstreek	Weesp	Centrum Weesp	Centrum	69	7	5%	8673	936	7%
Gooi en Vechtstreek	Wijdmeren	Centrum Kortenhoef	Centrum	17	1	3%	4224	194	3%
Gooi en Vechtstreek	Wijdmeren	Centrum Loosdrecht	Centrum	18	1	3%	3672	70	1%
IJmond	Beverwijk	Wijkerbaan	Wijkcentrum	28	7	10%	5328	969	13%
IJmond	Heemskerk	Rijksstraatweg Heemskerk	Wijkcentrum	9	0	0%	7855	0	0%
IJmond	Heemskerk	Europaplein Heemskerk	Wijkcentrum	24	9	14%	3823	1003	19%
IJmond	Heemskerk	Haydnplein	Wijkcentrum	13	1	4%	3130	185	4%
IJmond	Velsen	Centrum Velsersbroek	Centrum	28	1	2%	5647	50	1%
IJmond	Velsen	Centrum Santpoort Noord	Centrum	48	0	0%	5581	0	0%
IJmond	Velsen	Kennemerlaan	Wijkcentrum	30	5	7%	5063	510	7%
IJmond	Velsen	Zeewijkpassage	Wijkcentrum	13	0	0%	3955	0	0%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Marsdiepstraat	Wijkcentrum	38	7	8%	8926	941	7%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Woonplaza Den Helder	PDV	5	0	0%	8460	0	0%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Centrum Julianadorp	Centrum	33	2	3%	7992	322	3%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	De Schooten	Wijkcentrum	21	3	6%	5737	455	5%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Duinpassage	Wijkcentrum	13	4	12%	4063	628	11%
Kop van Noord-Holland	Den Helder	Dorperweerth	Wijkcentrum	16	2	6%	3345	381	8%
Kop van Noord-Holland	Hollands Kroon	Centrum Anna Paulowna	Centrum	40	4	5%	8819	514	4%
Kop van Noord-Holland	Hollands Kroon	Centrum Wieringerwerf	Centrum	27	4	6%	8013	1018	9%
Kop van Noord-Holland	Hollands Kroon	Centrum Hippolytushoef	Centrum	33	2	3%	5469	930	12%
Kop van Noord-Holland	Hollands Kroon	Centrum Nieuwe Niedorp	Centrum	21	2	4%	3885	155	3%
Kop van Noord-Holland	Hollands Kroon	Centrum Middenmeer	Centrum	18	1	3%	3160	580	13%
Kop van Noord-Holland	Schagen	Centrum Callantsoog	Centrum	21	1	2%	3485	45	1%
Kop van Noord-Holland	Texel	Centrum De Koog	Centrum	33	3	4%	5766	135	2%
Regio Alkmaar	Alkmaar	Wendelaarstraat	Wijkcentrum	13	1	4%	6953	55	1%

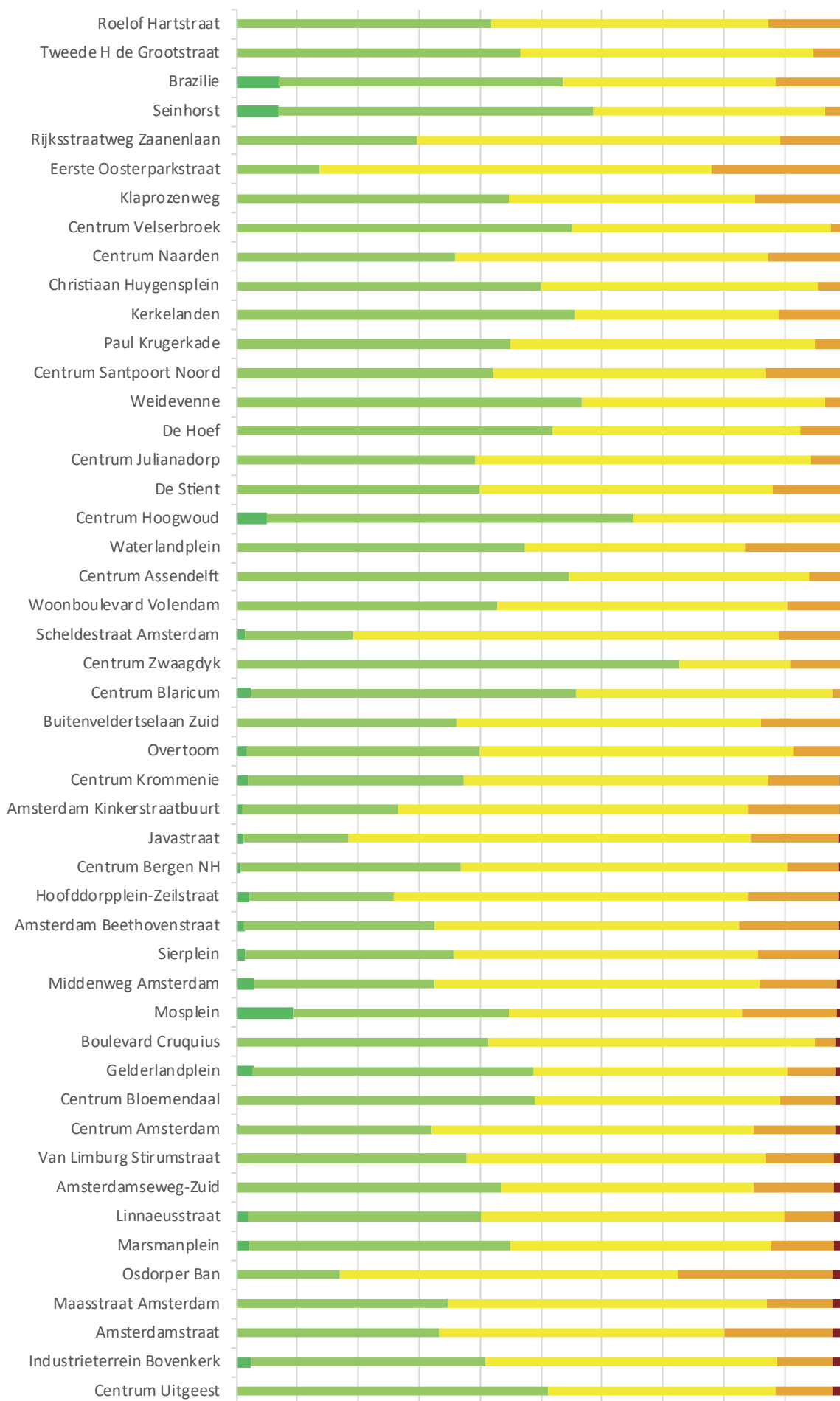
Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Regio Alkmaar	Alkmaar	De Hoef	Wijkcentrum	21	1	2%	4940	130	2%
Regio Alkmaar	Alkmaar	Geert Groteplein	Wijkcentrum	11	0	0%	3635	0	0%
Regio Alkmaar	Bergen Nh	Centrum Bergen NH	Centrum	95	2	1%	13691	61	0%
Regio Alkmaar	Bergen Nh	Centrum Egmond aan Zee	Centrum	57	3	3%	6253	188	2%
Regio Alkmaar	Bergen Nh	Centrum Schoorl	Centrum	29	4	6%	4807	645	9%
Regio Alkmaar	Castricum	Centrum Castricum	Centrum	67	8	5%	10070	709	5%
Regio Alkmaar	Castricum	Geesterduin	Wijkcentrum	49	3	3%	8759	300	2%
Regio Alkmaar	Castricum	Torenstraat Castricum	Wijkcentrum	13	0	0%	3557	0	0%
Regio Alkmaar	Castricum	Centrum Limmen	Centrum	9	1	5%	3300	105	2%
Regio Alkmaar	Heerhugowaard	Centrumwaard	Wijkcentrum	73	10	6%	13708	2546	13%
Regio Alkmaar	Heerhugowaard	Berckheidelaan	Wijkcentrum	5	0	0%	4480	0	0%
Regio Alkmaar	Heiloo	Centrum Heiloo	Centrum	61	10	7%	11542	1451	9%
Regio Alkmaar	Heiloo	Stationscentrum	Wijkcentrum	38	4	5%	7594	489	4%
Regio Alkmaar	Langedijk	Centrum Broek Op Langedijk	Centrum	39	3	4%	11385	960	6%
Regio Alkmaar	Langedijk	Centrum Zuid Scharwoude	Centrum	12	1	4%	4280	1350	23%
Regio Alkmaar	Langedijk	Centrum Noord Scharwoude	Centrum	26	5	8%	3579	820	17%
Regio Alkmaar	Uitgeest	Centrum Uitgeest	Centrum	28	1	2%	4075	165	3%
West Friesland	Drechterland	Centrum Hoogkarspel	Centrum	17	0	0%	4300	0	0%
West Friesland	Enkhuizen	Koperwiekplein	Wijkcentrum	14	3	9%	4097	728	13%
West Friesland	Hoorn	De Factorij	PDV	10	0	0%	7330	0	0%
West Friesland	Hoorn	De Huesmolen	Wijkcentrum	31	2	3%	7093	1385	14%
West Friesland	Hoorn	De Kersenboogerd	Wijkcentrum	27	2	3%	4733	120	2%
West Friesland	Hoorn	Grote Beer Hoorn NH	Wijkcentrum	13	3	9%	3910	590	11%
West Friesland	Hoorn	Centrum Zwaag	Centrum	10	0	0%	3355	0	0%
West Friesland	Koggenland	Centrum Avenhorn	Centrum	18	0	0%	4790	0	0%
West Friesland	Koggenland	Centrum Obdam	Centrum	24	1	2%	4174	25	0%
West Friesland	Medemblik	Centrum Zwaagdyk	Wijkcentrum	11	0	0%	13475	0	0%
West Friesland	Medemblik	Centrum Medemblik	Centrum	52	3	3%	6999	510	5%
West Friesland	Medemblik	Centrum Wervershoof	Centrum	25	3	5%	5780	375	4%
West Friesland	Medemblik	Centrum Wognum	Centrum	27	6	9%	5519	903	12%

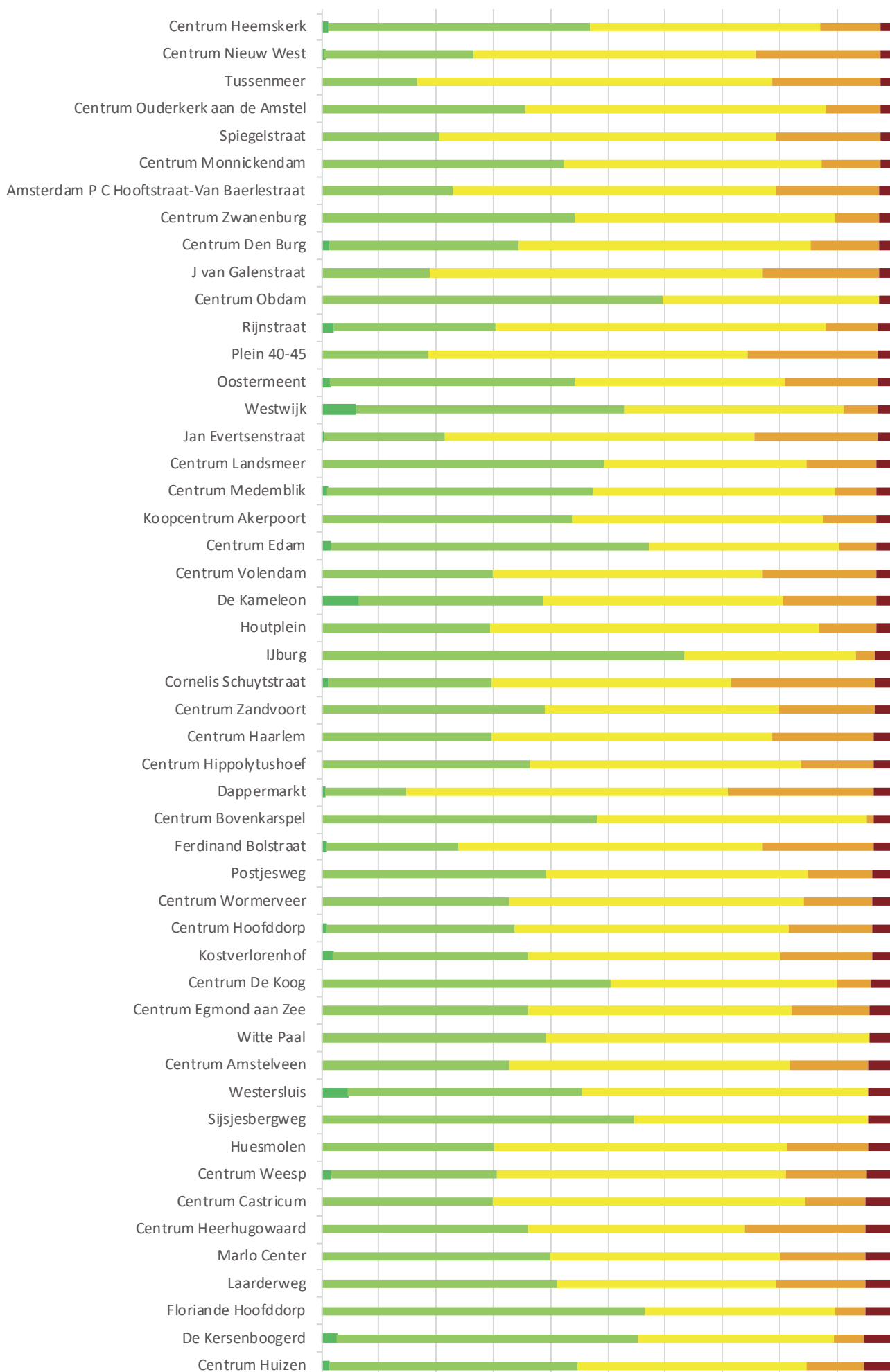
Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
West Friesland	Opmeer	Centrum Spanbroek	Centrum	29	3	5%	5609	514	6%
West Friesland	Opmeer	Centrum Opmeer	Centrum	7	1	6%	3490	100	2%
West Friesland	Stede Broec	Centrum Bovenkarspel	Centrum	57	3	3%	10013	1023	7%
West Friesland	Stede Broec	Industrieweg Grootebroek	PDV	9	1	5%	8315	540	4%
West Friesland	Stede Broec	Woon en Autostraat	PDV	8	0	0%	7275	0	0%
West Friesland	Stede Broec	Middenweg Bovenkarspel	Wijkcentrum	9	0	0%	4315	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Edam-Volendam	Centrum Volendam	Centrum	121	5	2%	14140	472	2%
Zaanstreek-Waterland	Edam-Volendam	De Stient	Wijkcentrum	22	0	0%	3755	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Landsmeer	Centrum Landsmeer	Centrum	34	2	3%	5557	135	2%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Einsteinstraat Purmerend	PDV	7	0	0%	11734	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Weidevenne	Wijkcentrum	21	0	0%	5477	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Gildeplein	Wijkcentrum	22	2	4%	4601	350	5%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Makado Purmerend	Wijkcentrum	21	4	8%	4438	560	9%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Meerland	Wijkcentrum	12	1	4%	3305	255	5%
Zaanstreek-Waterland	Purmerend	Wormerplein	Wijkcentrum	19	1	3%	3055	60	1%
Zaanstreek-Waterland	Waterland	Centrum Monnickendam	Centrum	39	1	1%	3187	90	2%
Zaanstreek-Waterland	Wormerland	Centrum Wormer	Centrum	28	3	5%	5748	637	8%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Centrum Krommenie	Centrum	73	4	3%	12645	609	3%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Centrum Wormerveer	Centrum	68	12	8%	11648	1312	8%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Vermiljoenweg	Wijkcentrum	16	5	12%	5525	435	5%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Centrum Assendelft	Centrum	25	1	2%	5020	370	5%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Gibraltar	Wijkcentrum	9	1	5%	3935	250	4%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Centrum Koog aan de Zaan	Centrum	19	3	7%	3786	829	16%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Plein 13	Wijkcentrum	4	0	0%	3735	0	0%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Westerkoog	Wijkcentrum	18	1	3%	3400	80	2%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Dorpsstraat Assendelft	Wijkcentrum	12	2	7%	3345	1065	24%
Zaanstreek-Waterland	Zaanstad	Heiligeweg	Wijkcentrum	7	0	0%	3050	0	0%
Zuid-Kennemerland	Bloemendaal	Centrum Bloemendaal	Centrum	38	2	3%	4266	255	4%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Paul Krugerkade	PDV	14	0	0%	13625	0	0%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Cronje	Wijkcentrum	122	13	5%	13246	1095	6%

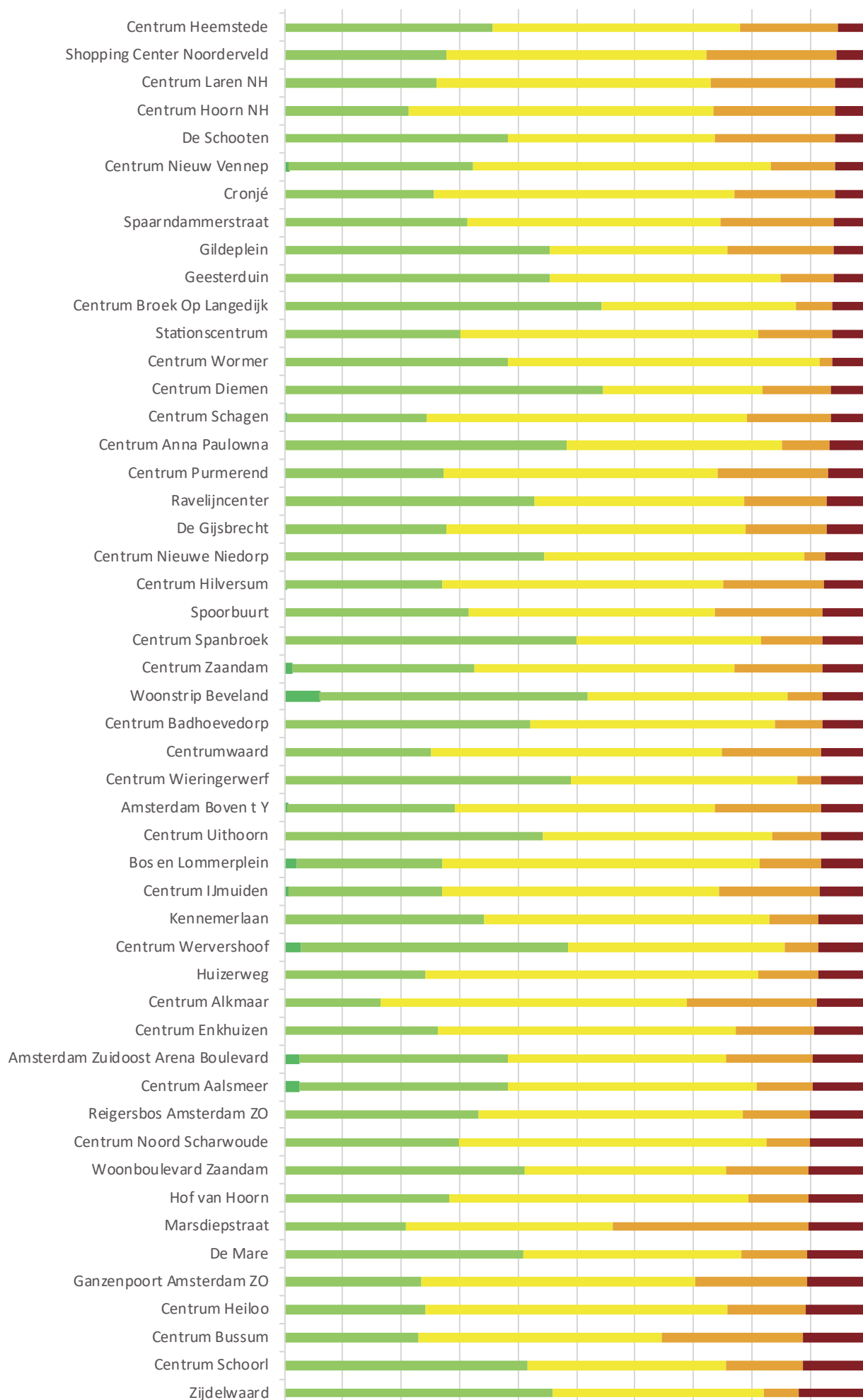
Regio	Gemeente	Winkelgebied	Type winkelgebied	Aantal winkels	Aantal leeg-stand	% Leeg-stand	Oppervlakte (m²)	Leeg-stand (m²)	% Leeg-stand
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Marsmanplein	Wijkcentrum	30	1	2%	5415	140	2%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Stephensonstraat	Wijkcentrum	10	0	0%	4368	0	0%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Plaza West	Wijkcentrum	5	0	0%	4040	0	0%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Amsterdamstraat	Wijkcentrum	24	1	2%	3405	65	1%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Spoorwegstraat	Wijkcentrum	5	1	8%	3155	320	7%
Zuid-Kennemerland	Haarlem	Houtplein	Wijkcentrum	21	3	6%	3072	549	13%
Zuid-Kennemerland	Zandvoort	Centrum Zandvoort	Centrum	106	12	5%	14790	1463	7%

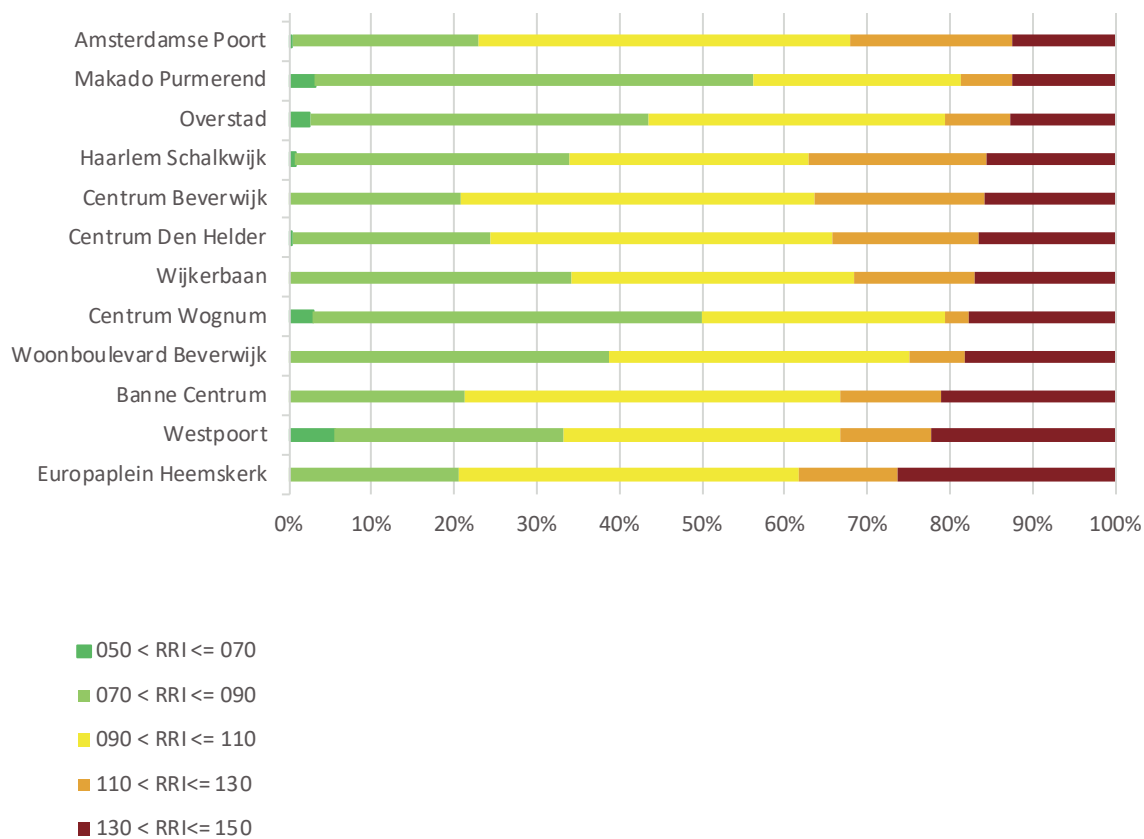
Tabel B.3 | Leegstandspercentage gemeenten Noord-Holland. Leegstand 2005 en 2018 in m2 vwo en aantal winkelverkooppunten

Gemeente	wvo (2005)	wvo (2018)	verkooppunten (2005)	verkooppunten (2018)
Aalsmeer	1%	2%	3%	4%
Alkmaar	3%	8%	3%	6%
Amstelveen	1%	3%	2%	3%
Amsterdam	4%	4%	3%	3%
Beemster	0%	0%	0%	0%
Bergen Nh	3%	2%	2%	2%
Beverwijk	3%	21%	3%	11%
Blaricum	5%	6%	5%	6%
Bloemendaal	8%	6%	4%	4%
Castricum	5%	3%	4%	5%
Den Helder	4%	9%	4%	9%
Diemen	0%	7%	0%	6%
Drechterland	4%	1%	3%	1%
Edam-Volendam	2%	2%	2%	3%
Enkhuizen	7%	9%	4%	9%
Gooise Meren	4%	6%	3%	6%
Haarlem	3%	5%	3%	5%
Haarlemmerliede Ca	28%	2%	14%	6%
Haarlemmermeer	2%	6%	3%	5%
Heemskerk	3%	3%	2%	5%
Heemstede	7%	7%	3%	5%
Heerhugowaard	7%	6%	3%	6%
Heiloo	2%	4%	1%	6%
Hilversum	6%	9%	5%	6%
Hollands Kroon	4%	6%	4%	5%
Hoorn	7%	10%	4%	6%
Huizen	2%	6%	2%	6%
Koggenland	4%	2%	4%	2%
Landsmeer	1%	8%	1%	5%
Langedijk	7%	4%	2%	6%
Laren	2%	6%	2%	5%
Medemblik	2%	4%	3%	5%
Oostzaan	11%	3%	2%	4%
Opmeer	1%	4%	2%	5%
Ouder-Amstel	1%	4%	1%	5%
Purmerend	2%	6%	1%	5%
Schagen	3%	7%	2%	6%
Stede Broec	2%	6%	1%	5%
Texel	2%	4%	2%	2%
Uitgeest	2%	4%	2%	2%
Uithoorn	3%	5%	4%	7%
Velsen	2%	5%	2%	5%
Waterland	1%	1%	2%	1%
Weesp	4%	5%	5%	5%
Wijdmeren	1%	3%	1%	5%
Wormerland	29%	5%	4%	7%
Zaandstad	5%	7%	4%	7%
Zandvoort	2%	6%	2%	5%

Tabel B.4 | Locatus Retail Risk Index per winkelgebied in percentage per klasse, 3 juli 2018

Tabel B.5 | Planvoorraad deelregios Noord-Holland in 2016, 2018

Planvoorraad	Regio	PDV (2016)	PDV (2018)	Regulier (2016)	Regulier (2018)	PDV 2016-2018	Regulier 2016-2018
hard	Amstelland-Meerlanden	0	12.000	15.000	9.180	12.000	-5.820
	Amsterdam	39.200	21.480	93.600	82.400	-17.720	-11.200
	Gooi en Vechtstreek	15.000	16.000	5.400	7.450	1.000	2.050
	IJmond	0	20.000	9.300	4750	20.000	-4.550
	Kop van Noord-Holland	0	40.000	14.900	11.850	40.000	-3.050
	Regio Alkmaar	0	0	11.600	18.150	0	6.550
	West-Friesland	15.500	7.500	17.600	16.400	-8.000	-1.200
	Zaanstreek-Waterland	81.000	91.000	9.600	8.000	10.000	-1.600
	Zuid-Kennemerland	4.000	0	31.300	37.100	-4.000	5.800
zacht	Amstelland-Meerlanden	0	0	8.100	17.500	0	9.400
	Amsterdam	28.800	18.500	77.100	88.700	-10.300	11.600
	Gooi en Vechtstreek	3.000	0	10.600	10.600	-3.000	0
	IJmond	0	0	3.900	9.400	0	5.500
	Kop van Noord-Holland	60.100	60.100	7.400	4.271	0	-3.129
	Regio Alkmaar	33.500	0	7.700	5.950	-33.500	-1.750
	West-Friesland	11.900	11.900	9.200	6.365	0	-2.835
	Zaanstreek-Waterland	0	0	0	0	0	0
	Zuid-Kennemerland	0	4.000	18.500	3.800	4.000	-14.700
Totaal		292.000		350.800			

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Projectteam Provincie Noord-Holland

Michel van Wijk, Margot Recter en Thomas van Diepen

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Directie Beleid | Sector Regionale Economie & Erfgoed

Fotografie

Provincie Noord-Holland

Grafische verzorging

Xeroxmediaservices

Haarlem, augustus 2018